

Drie novellen. Huwelijk. Liefde en geweld langs den Barito. Afgesloten balans

Antoon Coolen, Augusta de Wit en Johan van der Woude

bron

Antoon Coolen, Augusta de Wit en Johan van der Woude, *Drie novellen. Huwelijk. Liefde en geweld langs den Barito. Afgesloten balans*. Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, z.p. [Amsterdam] 1939

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/cool004drie02_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

Dit boek was reeds afgedrukt toen de ontstellende tijding ons bereikte van het overlijden van Augusta de Wit. Wij zijn er dankbaar voor dat er nog gelegenheid was deze groote, edele en voorname schrijfster, toen zij haar einde voelde naderen, een exemplaar van dit werk toe te zenden. Wij zijn er trotsch op dat een van de beste prozaïsten van Nederland het laatste werk van haar hand voor deze uitgave heeft willen bestemmen. Een goed mensch, een van de weinige vooraanstaande letterkundigen in ons land die een sterk gemeenschapsgevoel paarde aan zeldzame artistieke begaafdheid, is van ons heengegaan. Dit boek zal den glans bewaren van haar laatste werk, dat tevens een harer schoonste is.

DE REDACTIE.

Eere-comité boekenweek 1939

Eere-Voorzitter:

Zijne Exc. Prof. Dr. J.R. SLOTEMAKER DE BRUÏNE, Minister van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen

Zijne Excellentie Dr. H.D. BROEKHUIZEN, Gezant van de Unie van Zuid-Afrika
Jhr. Mr. Dr. E.A. VAN BERESTEYN, Voorzitter Centrale Vereeniging van
Openbare Leeszalen en Bibliotheken

E. BOEKMAN, Wethouder voor Onderwijs en Kunstzaken te Amsterdam

Dr. J.D. BIERENS DE HAAN, Voorzitter P.E.N. Club

Dr. P.C. BOUTENS, Voorzitter der Vereeniging van Letterkundigen.

Eere-voorzitter P.E.N. Club

Dr. H. DE BUCK, Voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging van
Bibliothecarissen

HENRI DEKKING, Voorzitter Nederlandsche Journalistenkring

Prof. Dr. N.A. DONKERSLOOT, Hoogleraar te Amsterdam

Prof. Mr. P.N. VAN EYCK, Hoogleraar te Leiden
Prof. Dr. J. VAN GINNEKEN S.J., Hoogleraar te Nijmegen
Prof. Dr. G. GOSSES, Buitengewoon Hoogleraar te Amsterdam
Prof. Dr. G.G. KLOEKE, Hoogleraar te Leiden
Prof. Dr. P.H. VAN MOERKERKEN, Directeur van de Rijksacademie van
Beeldende Kunsten
Prof. B.H. MOLKENBOER O.P., Buitengewoon Hoogleraar te Nijmegen
Prof. Dr. G.S. OVERDIEP, Hoogleraar te Groningen
Prof. Dr. A.A. VERDENIUS, Hoogleraar te Amsterdam
P. VISSER, Chef Afdeeling Kunsten en Wetenschappen van het Ministerie van
Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen
Dr. W. DE VLUGT, Burgemeester van Amsterdam
Prof. Dr. C.G.N. DE VOOYS, Hoogleraar te Utrecht
Prof. Dr. J.P.M.L. DE VRIES, Voorzitter Maatschappij der Nederlandsche
Letterkunde

Ter verantwoording

Evenals het vorig jaar heeft de *Boekenweek Commissie* een door de *Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels* uit te geven verhalenbundel bestemd tot *Geschenk* in de Boekenweek.

De redactie had opdracht, binnen een betrekkelijk korten tijd een drietal novellen te verzamelen, welke saamgebundeld geschikt zouden zijn tot een zoo groot mogelijke verspreiding onder alle kringen der bevolking. Zij is daarbij uitgegaan van de overtuiging, dat deze stukken aan het tweeledige doel zouden moeten beantwoorden, welkom te zijn als geschenk, en een nuttige functie te vervullen ten aanzien van de propaganda voor het Nederlandsche boek. Dit doel was naar haar meening slechts te bereiken door het bijeenbrengen van proza, dat naar vorm en inhoud bevattelijk en aantrekkelijk zou zijn voor een zoo uitgebreid mogelijk, uit de meest verschillende groepen bestaand lezerspubliek, en dat tegelijkertijd op een goed peil zou staan naar den maatstaf van litteraire kunst.

Deze taak was des te moeilijker, omdat de beide genoemde eigenschappen lang niet altijd

samengaan, en omdat de beschikbare tijd schier te kort toegemeten was, om bepaalde auteurs uit te noodigen, speciaal voor deze uitgave een geschikt werkstuk van gestelden omvang te vervaardigen. Anderzijds kon de redactie zich bezwaarlijk beperken tot hetgeen mogelijkwijs deze en gene schrijver in voorraad had liggen.

Wij zijn gedwongen geweest, een uitweg te vinden door beide werkwijzen op ruime schaal doorelkander toe te passen, en dan een selectie te maken. Daar wij onverbiddelijk aan de beide in den aanvang genoemde eischen - algemeene verstaanbaarheid en aanvaardbaarheid eenerzijds, letterkundige waarde anderzijds - wilden vasthouden, hebben wij nagelaten, bijkomstige oogmerken na te streven. Men zoeke dan ook in de hier volgende drie verhalen geen weerspiegeling van een pogen, de verschillende geestelijke of litteraire richtingen en generaties vertegenwoordigd te doen zijn. Dit zou buiten het bestek van den opzet van dezen bundel zijn uitgegaan.

Toch vertrouwen de samenstellers, erin geslaagd te zijn, drie prozastukken te vinden, welke aan het gestelde doel alleszins beantwoorden, en elk op zichzelf als representatief voor hun auteur kunnen worden beschouwd,

terwijl zij tezamen voldoende verscheidenheid van inhoud, stijl, sfeer en visie opleveren om den bundel rijk aan afwisseling te maken. Voor de medewerking, ondervonden ook buiten den kring der drie hier vertegenwoordigde auteurs, zijn zij erkentelijk. Indien de tallooze lezers, die dit werk ten geschenke zullen ontvangen, daardoor in hun liefde tot onze schoone letteren gesterkt zullen worden, achten wij onzen arbeid ruimschoots beloond.

EMMY VAN LOKHORST

VICTOR E. VAN VRIESLAND

Huwelijk
Antoon Coolen

Goverdina van den Hork had niet lang geleden haar vader begraven. Hij was uitgedragen uit het huis. Op de hoogkar hadden ze het lijk geladen, een stille mist hing in den windloozen, klammen dag, en van de natte boomen vielen droppels neer met een kalm geluid. Nadien, weergekeerd, had de jonge vrouw in haar huis staan nadenken, voor het eene raam en voor het ander. Aan den voorkant van het huis voor het erf lag de vlakke wereld der ontginningen, akkers en velden, en weiden, waarin ge de afscheidingen ziet, en het opdoemen der daken van nieuwe hoeven. Eenmaal was het hier woeste grond, in oude tijden was het een ontoegankelijk gebied, maar heide en wallen en moer en veen waren gewonnen, bunder na bunder, voor akkerland, de stoomploeg had maar halt gehouden voor den groenen woudzoom, waartegen nadien van den Hork zijn ontginningsboerderij had gebouwd. Door de kleine ramen van het achterhuis keek Goverdina tegen dien duisteren wand, donker of daar altijd onweer dreigde, maar in schuur en stal kwaamt ge dien boschrand zoo nabij, dat ge dat taaie kraken hoorde in de kronen der zware masten en den met haal en wederhaal aanzwellenden en afnemenden wind in dit loover. Dit was het bosch,

groen, vol vogelen in voorjaar en zomer, woudduiven klapperden op boven de donkere toppen, vlogen ver en keerden weer, in 't najaar gloeiden de paddestoelen tusschen blaren en naalden op den bodem.

De jonge vrouw liep heen en weer in haar huis tusschen die twee uitzichten van haar dagelijksche leven. Ze gedacht haar dooden vader, dien ze, of hij er nog zat, zich levendig bleef voorstellen in zijn zetel bij de kachel, oud, zwijgend of hij ontevreden was, scherp van neus en kin. Nu hij evenwel dood was en begraven had zij er in de leegte van het huis behoefte aan vriendelijk aan hem te denken, en hem zijn hardheid tegenover haar te vergeven, zijn verbitteringen, zijn gedurige norschheid, waaronder ook haar moeder, tien jaren al dood, zoo geleden had. Goverdina voelde tot schreiens toe dat zeer, dat met vlagen door iemands lijf en ziel kan trekken, het verdriet van haar leven waarin zij niets had gehad, dan haar zwaar werk van jonge boerenvrouw op een hoeve, waaruit de zorg niet week, en waar, zooals zij zich herinnerde van kleins af aan, boer en boerin, naar op al de hoeven in den omtrek bekend was, niet accordeerden. Nu zij allebei weg waren in de stilte van den dood, met de tien jaren die tusschen hun

beider sterven lagen alsof ze ook in de eeuwigheid afstand tusschen elkaar hadden willen hebben, was het haar te moede, of zij beiden hun kwaad aan haar zouden begrijpen, waarvan zij hun het droeve en klagende verwijt deed.

- Zooals ik er onder geleden heb...!

Nu zat zij alleen op de hoeve, de Catharinahoeve, zooals de boerderij naar haar moeder was genaamd, alleen met meid en knecht, en het vee, dat zij hoorde in den stal, het paard, dat stond te stampen, en de kippen in het hok, waarin ze, tusschen de korte stammen van den boomgaard door, in de schemering het hard licht zag aangaan door de ruitjes der kleine ramen.

De winterrog was gezaaid, in de vlagen was Goverdina, geholpen door de meid, bezig geweest met het uitdoen van de mangels, met het knollengroen op den haverakker. Zij melkte. Zij voerde het vee. Zij had haar zorg voor het kleine huishouden. Donker waren de dagen aan de ruiten, mist, regen en stormen, het bosch kreunde, dat was een geluid alsof er een zee in de nabijheid was. Dan kwam er vorst, die niet lang aanhield, het eindigde met sneeuw en dooi, verzopen velden en de wegen onder de modder.

Een jonge boerin op een hoeve hoeft niet alleen te zijn. Een jonge boerin, donker van oog en haar, struisch en flink gewassen, blozend en getaand van weer en wind, met handen ruw en gekorven van het boerenwerk, vrank en levendig in hare bewegingen, maar trotsch, naar de menschen dachten, en voor het jong mansvolk ongenaakbaar. Er waren jonge boeren om haar geweest, maar zij had neen gezegd, zonder omwegen en zonder nadenken, alsof er een geheimzinnige reden was waarom zij niet anders kon zeggen dan neen. Neen, en zij keek den jongen boer, die haar vroeg, niet aan. Verlegen stond hij bij haar in den vloer, keek voor zich uit en beet op een stroohalm. Het was een verdriet en een vernedering dit neen te hooren. Met gebogen hoofd ging de jonge boer heen en deed langzaam de deur dicht, alsof hij bij den drempel nog over het een of ander had na te denken. Maar nu, deze lente, als de haverakkers zijn gerold en zoo schoon purper en effen liggen gelijk vloeren waar de eksters op dansen naar de zaden en als in het koren de luwe wind speelt, had zij op een Zondagmiddag weer bezoek gekregen van een jongen boer. Met zijn goejendag stond hij over haar drempel. Zij groette terug en zei, dat hij zou binnen

komen. Het was de jonge Frederik de Rijte, een boerenzoon uit de buurt. Zij zei, dat hij zou gaan zitten. Zij zat tegenover hem aan haar geschuurde lindenhouten tafel. Zij was vriendelijk, misschien was het om hem, dat zij zoo dikwijls neen had gezegd. Toen zij den jongen boer aankeek voelde zij met een schok, dat zij zijn houding, het hoofd voorover, de handen voor zich gevouwen, herkende: zoo had hij hier ook bij den rozenkrans gezeten, toen vaders kist in het vertrek stond en zij herinnerde zich hoe ze verschillende keeren, als zij opzag, gemerkt had, dat hij haar aankeek. Zij stond op. Zij zette koffie voor hem. Hij was haar gast aan haar vuur. Zij spraken langzaam over 't weer en 't werk, over haar vader en diens sterven. Hij rookte zijn pijp. Toen ze niets meer tegen elkaar hadden te zeggen, was hij, na een lange stilte, opgestaan en de deur uitgegaan. Voor het raam keek zij hem na op zijn gang door de velden.

Zij dacht aan hem, hoe hij hier had gezeten, hoe hij, eerder, hier net zoo had gezeten, het hoofd gebogen, de handen gevouwen voor zich, in die groote handen hing toen, klein en kort, de rozenkrans met het op en neer schommelend kruis.

Hij kwam terug, op andere Zondagmiddagen. Hij kwam langs in 't veld toen zij het onkruid wiede in de rog. Hij keek rond over de akkers, sprak met raad en belangstelling over het gewas, hij nam het handschoffelmachientje van haar over en hielp haar tot de schemering, toen ging hij met haar mee. Hij was doende op het erf. Hij ging in den stal, in de schuren, nadien stonden zij samen voor het bosch. Boven de onbewogen zwarte toppen hing bleek de sikkel van de maan. Er was een gerucht vlak bij, een eekhoortje dat daarboven in 't stil uur rap omhoog en vlug omlaag klom langs stam en takken. Toen nam Frederik haar hand, losjes hield hij haar vingers, zij liet het toe en wendde het gezicht af, alsof zij in het avonddonker ergens aandachtig naar moest kijken.

Nadien, alleen in haar huis, had zij haar stille vraag. Een dag, in de zon, stond zij op den vloer en had haar vraag. Weerszijden van de kabinetskast hingen de groote, zwart-ingelijste crayonportretten van haar ouders. Dat van moeder was kort na moeders dood gemaakt, nu was er een man gekomen aan de deur en die had van een fotografie, die hij daartoe meegenomen had, ook het vergroote crayonportret gemaakt van haar vader en het thuis

bezorgd. De boer en de boerin waren deftig en op zijn Zondagsch afgebeeld. Zij zag die starende oogen, de stille monden, iederen trek waaraan haar herinnering, terwijl zij keek, levendig werd. Zij keek van de een naar de ander en dacht eraan, hoe zij er nu rustig en voornaam uitzagen, en hoe ze in dezen zelfden vloer schreeuwend en scheldend tegenover elkaar hadden gestaan, zoodat zij, als dochter die het had aan te hooren, met het benauwen om het hart was weggevlucht. Maar ge moet weerkeeren in die verschrikkelijke stilte, waarin twee menschen, tot den dood zwijgensbereid na een ruzie, er geen woord voor elkaar uit kunnen krijgen en het gezicht van elkaar afwenden, omdat zij in elkanders oogen den afkeer zien. Zij deed haar vraag.

- Zoo niet. Zoo nooit. Zoo nóóit en nooit en nooit!

In haar herinneringen zag zij zichzelf als kind zitten, klagend en bang in het hooi van de hooge schuur en handen wringend, dat God haar daarvoor zou behoeden en dat haar leven anders zou zijn.

Een Zondag kwam Frederik weer. Net als zij gestaan had stond hij midden in het vertrek en keek naar de twee groote portretten. Ja,

dat waren flinke mensen geweest, zei hij, haar vader en moeder. En hij zei:

- Op wie van de twee gij lijkt, weet ik niet. Zij keek met hem mee, aandachtig, alsof zij zich afvroeg, op wie van de twee zij geleek, maar zij kon het voor zichzelf niet uitmaken. Toen hij nadien aan de tafel tegenover haar met zijn verklaring begon en naar woorden zocht, voelde zij haar luiden hartslag. Zij keek naar buiten, naar de velden en het koren.

- Me dunkt, Goverdina, wij moesten maar.. Zij stond op, alsof zij het wilde ontwijken. Toen hij opkeek zag hij haar voor het raam. Hij kwam overeind. Hij kwam naar haar toe. Hij vroeg verlegen om bescheid, ja of neen. Omdat zij bleef zwijgen vroeg hij wat zij had. Met een kort en fel gebaar van het hoofd schudde ze een paar keer heftig neen.

- O, zei hij. Ja, zei hij. Hij keek naar den vloer. Met heesche, beslagen stem zei zij: - Nee, ik heb niks.

- O?

Ja, maar hij had graag antwoord op zijn vraag, ja of neen, of zij hem bescheid wilde geven. Zij keek hem aan. Zij zag, hoe verlegen hij was. Jong krulde het haar langs zijn slapen. Recht was zijn voorhoofd. Groot en vierkantig was hij. Daarop keek zij weer naar buiten.

De avondwind had geen geluid, maar zij zag dien wind, hij liep over het koren dat boog, hij viel in het koren, dat zich open vouwde, dat openvloede en weer toe stroomde achter de wegen van den wind en van zijn aanraking nog heen en weer wiegde als verder nieuwe glanzende dalen werden opengewoeld, en aan den zoom wiegden groote margrieten en papavers. De jonge vrouw wendde zich daarop snel naar Frederik. Zij zag zijn vragend gezicht. Met datzelfde korte gebaar knikte zij een paar keer snel achter elkaar ja. Het gezicht van den jongen boer ontspande zich, breed, tot een lach.

Zoo was het ja geweest, dat hen verbond. Nu kon hij zijn wegen gaan, zij, waar zij zat, volgde hem. Geen werk is lichter dan dat van deze morgens. Zij zingt. En hij, hij staat op de hoogkar en houdt de leidsels. Hij maait en oppert het hooi. Hij staat boven alle velden uit boven op de hooivoer, waaronder de verborgen geladen kar wankelt; klein en kort tusschen de berries komt het paard eronder uit. In de lange schaduwen van den avond loopt hij bezij de kar op het gaanpad. Altijd luiden de bellen in den paardehaam, en in den zomerwind zingt Frederik daarbij met inge-

togen stem. Nadien, voor zijn huis, in het donker zitten ze met zijn allen onder de linden, zijn broers, zijn zusters en Goverdina is bij de meisjes. Zij denkt aan haar eerste bezoek in dit huis, de vader, breed uit, lachend, haar den pink toestekend, omdat hij vuile werkhands had en zijn felle, donkere stem: - Geef Goverdina eens eenen stoel!

En:

- Moeder zet een goej bakske. En snijdt uwen eigenbak aan.

Zijn lachen in het huis. Een greep naar den schouwrand voor de pijp die daar lag. En zijn zonen, die met een kort gebromden groet binnenkwamen, het gedaan werk bespraken en vroegen voor morgen. Goverdina, als de anderen met breiwerk bezig, denkt aan de heldere, schoone orde, de goedheid van het huis, waarvoor zij dankbaar is als zij den roodgeschrobden vloer betreedt. Bij het koel geruisch van de boomen voelt zij haar hart volstroomen en zwellen van een vreugde, sterker dan de tijd en grooter dan de wereld, om dat goed leven waarin zij gaan en staan zal. En Frederik, haar man, die gaat, die komt, die zaait over het land en ploegt, die binnentreedt; en de hoeve, open in den zomer naar de velden en de linden, en toe in den winter

met zijn kostelijke avonden. En eens, dat er zoo'n boerebruingeveerd bedje komt met hun wicht erin. Als zij Frederik nu aankijkt, lacht, en weer voorovergebogen met haar werk doorgaat, is zoo'n gebaar en de houding waarin zij zit het plechtig en stil teeken van hun groot ondernemen.

In de luidheid van het land, toen het koren werd gemaaid, gebeurde dat boerenongeluk. Frederik, op de kruk van de maaimachine, die ho! roept en haastig er af glijdt om de verwarde strengen goed te doen en de gevallen leidsels op te rapen. De vrouwen, aan den grauwgelen stoppelgrond in de hitte van de zon, bonden de garven, daarbij hoorde ge dat geluid van Frederiks stem, het kraken van het paardetuig, omdat het paard zoo naar de vliegen stampet, en in de verte kraaide een haan. Toen Frederik weer op de maaimachine wilde klimmen hoorden de vrouwen hem ineens luid schreeuwen en driftig en fel ho! ho! roepen, terwijl hij daar stond te dansen op een been, en, het ander been op de maaimachine, zich omhoog wilde tillen. Ho! een ruk aan de leidsels, de bek van het paard wordt opengewrongen door het aangetrokken gebit. Ho! maar het angstig geworden paard

steigerde, rukte, trok, en in de diepe voor langs het graan was het met vaart vooruit. Er zat geen boer op de kruk van de maaimachine. Toen het paard een eind verder stil stond, keken de bindsters weer op. Zij zagen Frederik liggen, en zachtjes in de zon en in de stilte hoorden zij zijn gekreun.

Dat boerenongeluk wordt bekend. Roepende vrouwen, die heen en weer lopen in het veld. Een verre hoeve, waarvan de deuren opengaan voor mensen, die komen aangerend. Een die te paard springt om den dokter te halen. Hij roept het onderweg. Van huis tot huis aan hun drempel spreken de mensen erover. In de schemering van haar huis, gebukt naar den vloer dien zij veegde, keek Goverdina op, toen de klink gelicht werd en een man op den drempel stond, een broer van Frederik, die het haar kwam vertellen. - 't Is een kwade boodschap, die ik u moet brengen...

Zij keek naar zijn ernstig gezicht, op slag voelde zij de zwaarte van ongeluk en dood. Ze zei zacht:

- Zeg het maar gerust. Er is iets met Frederik.
- Ja. Hebt ge 't al gehoord?

Neen, zij had het niet gehoord. Zij ging zitten. Het was zoo onnoozel, dat zij den veger niet uit de handen legde. Hij kwam dichterbij. Hij stond hoog voor de lage tafel. Hij steunde met een vuist op het tafelblad terwijl hij vertelde. Frederik was van de maaimachine gevallen, hij had een slag van een zeis in den rug gekregen, heel diep, en nou waren ze bang voor den ruggewervel, ja, dat kon leelijke gevolgen hebben. De dokter had Frederik dadelijk naar het ziekenhuis in de stad laten brengen...

Lang na zijn heengaan bleef Goverdina pal stil en in zichzelf verzonken zitten. Zij dacht aan die woorden: 'een zeis in den rug, diep, de ruggewervel geraakt'. Het was alsof zij een vlijmenden slag zelf voelde in den rug. Zij bracht haar hand aan haar rug. Het waren die pijn en die wonde niet, het was of met dien slag heel haar leven lag kapotgebroken. Zij stond op. Zij deed haar werk. Zij beredderde kleine dingen. Voor zij het wist zat zij weer en bleef maar staren. Toen zij eindelijk naar de portretten van haar vader en moeder keek was het, of die oogen met bedoeling heel den tijd op haar gericht waren geweest. Niet zoo als vader en moeder! Misschien mogen we dat van den eerbied niet zeggen. Misschien is het

een verzoeking, die nu kwaad uitkomt.

Den volgenden morgen eerst kon zij naar de stad, om naar het ziekenhuis te gaan. De vogels zongen hoog in den hemel, op haar langen weg naar het kleine station.

In den trein, waar zij in een doorlopende gang bleef staan, keken de menschen telkens naar haar, omdat zij, het gezicht bij het portierraampje, iederen keer met haar zakdoek door haar oogen wreef. Schichtig sprongen haar oogen van beeld naar beeld, dat voorbijdreef in het wijde land. Vol zon was de wereld, zij was licht van het koren dat werd gemaaid. Overal gingen de paarden voor de maaimachines en stonden de bindsters. Maar voor Goverdina had alles een ander uitzicht, heel die korenoogst was de korenoogst rond haar ongeluk, de oogst over de velden waarin Frederik over de stoppels gevallen en verongelukt lag uitgestrekt. Haar geluk was nog niet begonnen, of het was haar weer afgenomen. Terwijl zij echter die draaiende wereld overzag wilde zij zich, vastberaden en kalm, troosten met de kracht die zij vond tot verzet: zij zou het zich niet laten afnemen, nooit en nooit.

Maar hoe kunnen wij menschen vechten tegen

den machtigen dood? Aan de zusterportierster in het ziekenhuis vroeg zij dof, of Frederik de Rijte uit haar dorp dood was. De zuster keek verwonderd op. Dood? Nee. De zuster had gehoord, dat hij er erg aan toe was, maar daar was geen onmiddellijk stervensgevaar. Toen Goverdina hem zag herkende zij hem niet. Donker waren de baardstoppels in het grauw-wit weggetrokken gezicht. Zij zag wel de beweging van zijn hoofd en zij zag ook, dat hij haar herkende, dat zag zij aan dat lachje, waarbij er een trek kwam om den smalgeworden, bleeken mond. Maar zie nu eens hoe hij daar ligt, neen, hij hangt, in riemen vast, om hem in dezelfde houding te dwingen, het bovenlichaam omhoog, de beenen lager. Zij heeft zijn hand genomen, zij wrijft haar vingers langs de zijne, zij wringt haar handpalm langs de zijne. Bleek is hij, en, in 't wit van zijn omgeving, in de hulpeloosheid waarin hij ligt en hangt, heeft hij, zoo groot als hij is, iets teers en ter wereld iets zoo liefs. Met een vol hart buigt zij zich over zijn hand, niets kan zij zeggen dan zijn naam.

Maar toen werd zij al weer weggedrongen door twee handen, die zich vriendelijk boven haar ellebogen om haar armen legden. Zij keek om. Een lachende zuster zei zachtjes,

dat het bezoek nu maar heel kort mocht zijn en dat zij nu moest weggaan.

In haar schrik gehoorzaamde zij vlug. Op den drempel dacht zij: nu heb ik hem nog niets gezegd voor afscheid. Zij keek om. Niets herkende zij meer van dat smal gezicht, dat, van haar afgewend, naar den muur was gekeerd. Nadien, toen zij de trappen van het ziekenhuis afging en den druk der hitte voelde of er in de straat klare vlammen waren van de zon, dacht zij: Alleen de dood kan hem van mij afnemen, maar anders is er niets ter wereld, niets en niets, waarom ik niet met hem zal trouwen.

Dikwijls deed zij die reis, van haar huis naar de stad. Soms alleen. Soms met een van zijn zusters of broers. Soms met zijn moeder, of met zijn vader, dien grooten, sterken, gezonden boer. Zij was nu meer bij hen allemaal gaan behooren. Zij zagen haar groot gevoel voor Frederik. Zij spraken daar niet over, zij hebben daar geen woorden voor. Zij keken haar stil aan als zij bij het bed van den zieke stond. Zij schudden meewarig het hoofd. Soms, ondereen, tegen elkaar, zeiden ze:

- Wat zal dat moeten worden?

Maar de zieke ging vooruit. Hij werd opge-

wekter, soms praatte hij druk. Eens echter zei Frederiks vader tegen Goverdina, toen ze, na een bezoek aan het ziekenhuis, op den terugweg waren:

- Ja, daar moet ge eens ernstig over denken, wat het zal moeten worden.

Toen vertelde hij haar, wat de dokter hem onder vier oogen gezegd had: Frederik zou thuis mogen komen, veel kans, dat hij ooit herstellen zou was er niet. Hij was gedeeltelijk verlamd en zou dat waarschijnlijk zijn leven blijven.

Hij komt thuis. Zij hoorde dat, met een hevigen slag lag de blijdschap in haar hart, maar het verdriet sneed er diep doorheen toen die zware zekerheid, die teleurstelling in haar doordrong, hóé hij thuis zou komen. De oude boer moest zijn schreden inhouden, omdat zij ineens langzamer liep. Al was het geschonden, zij wilde haar bezit niet loslaten, driftig en fel wilde zij het vastgegrepen houden. Op al die gedachten, die op haar aanstormden, gaf zij, ongeduldig en bang voor ieder oogenblik dat dit bezit nog bedreigd kon zijn, haar antwoord:

- Ik trouw toch met hem.

Zij zei het heesch. Met korte rukken bewoog zij het hoofd, alsof zij nee schudde tegen haar

tranen, die zij niet wilde laten zien. Zij hield den mond fel dichtgenepen, de oogen waren groot open. Het donkerde waar zij gingen. De oude boer zei:

- Het doet hem goed als ge bij hem komt. Maar ik zou me geen zorg maken, dat hij niet begrijpt, dat er van trouwen nu natuurlijk niets kan komen.

Zij stond stil. De oude boer, die doorgelopen was keek om. Hij kwam toen naar haar toe, waar zij stond op het pad. Zij hield zich afgewend. Toen zij merkte, dat Frederiks vader weer bij haar was, vroeg zij:

- Heeft hij dat gezegd?

Haastig snoot ze een paar keer haar neus, maar zij kon haar tranen niet verbergen.

- Neen, zei de oude boer, dat heeft hij niet gezegd.

Langzaam liepen ze weer door. Toen zei de boer: - Maar weet ge wel, hoe hij thuiskomt? Wij moeten zorgen voor een wagentje. Hij kan niet meer lopen. En hij moet met alles worden geholpen.

Een mist kwam aangedwaald over de velden, hij rolde voort, hij dreef breed uiteen, hij hing kniehoog. Goverdina liep daar doorheen. Met heesche stem zei zij:

- Ik trouw natuurlijk toch met hem.

Zijn zusters bespraken later met haar al die moeilijkheden, al die kwellingen, de zorg die zij voor hem zou hebben met alles, en dat Frederik in dezen toestand niet kon trouwen en niet mocht trouwen. Ge wordt allebei ongelukkig, zeiden zij. Maar zij had maar een antwoord. Ze zei:

- Ik trouw met hem.

Frederiks moeder nam haar bij zich in de goejkamer. Daar in de donkerheid, binnen de horren en de gordijnen, zaten de twee vrouwen aan de tafel met het peluchen kleed. Onder vier oogen had moeder de Rijte het meisje ernstige dingen te zeggen, maar Goverdina antwoordde:

- Ge praat het mij niet uit mijn hoofd. Ik trouw met hem.

Omdat hij niet meer kon loopen reed hij in een wagentje, twee krukken voor zijn handen, die bewoog hij op en neer en geruischloos reed zijn wagentje op de gummibanden. Toen zij hem voor het eerst zoo zag, was zij doodsbleek geworden van schrik, alsof de bitterheid te groot was om te dragen. Och, zei zij, met zoo'n lange klacht. Maar toen hij iets tegen haar zei en zij hem antwoordde was zij over hare teleurstelling heen en gevoelde zij een

groote, dankbare blijdschap. Wel was hij bleek geworden en magerder in 't gezicht, maar weer thuis onder de zijnen en in zijn boerenkleer had hij naar haar weer dienzelfden oogopslag als waarmee hij haar aankeek dien avond, toen de geluidlooze zomerwind het koren openwoelde.

Zij ging met hem naar buiten. Zij ging met hem wandelen, zie, de rogge komt al boven den grond uit, daar woelt de wind al in. Zij had voor een wollen deken gezorgd, zij stopte die doode beenen er goed in, zij schikte die deken over zijn knieën, dat hij beschut zou zijn en zij liep naast hem op het pad, waarop hij zich snel en vlug voortbewoog. Die vroege winterschemeringen, ook daar roepen kinderen in, die spelen in de verte, en op den wind liggend zweefden kraaien en daalden naar de donkere velden. Nadien, in zijn ouderlijk huis, blozend van kou en opwinding, praatte ze luidruchtig en opgewekt, om te laten zien, hoe licht het haar viel. Zij werd luidruchtiger, toen zij bemerkte, hoe zijn zusters hem uit het wagentje hielpen en hoe hij hing als een zak en zich liet sleepen. Zij werd luidruchtiger, maar haar hart brak. Zij lachte luid. Zij bemoedigde hem en de anderen. Zij liet zich thuis brengen door een van zijn zusters, die,

na een stilte, er weer over begon, hoe moeilijk het was, hoe het onmogelijk was, dat haar broer ooit zou trouwen.

- Ge weet het niet, zei ze, ge weet het niet. Met alles moet hij worden geholpen.

Goverdina antwoordde:

- Dan zal ik hem met alles helpen.

Zij zei dat niet gelaten. Zij zei dat misschien uit de diepe kracht van haar verzet tegen de ramp in haar leven. Dat beeld bleef haar bij, hoe hij door zijn zusters werd gedragen en tusschen haar beiden hing. Zijn sleepende voeten had zij gezien, zij had dat schurend sleepen van die voeten over den vloer ook gehoord. Later, als zij weer met hem wandelde, kon zij dat vergeten in de opgewektheid der vreugde buiten, waarin hij, gewasschen, helder en verzorgd, geen hulp op zoo'n oogenblik van doen had, en snel en licht zich voortbewoog. Die vroege lentewind, luw al in Februari, en het ongeduld der akkers, - soms valt daar een klare zon over in een roerloozen dag. Aan 't water is het, of ge 't dooien ruikt van modder die bevroren is geweest. Er leeft al iets in de sloten. De grond geurt. De lucht geurt. Maar in 't lengen van de schemeringen, als zij alleen in haar huis stond en naar het hoo-

ger groeien van het koren keek, kon zij tegen zijn beeld van vrank en schoonen jongen boer in 't veld dat ander beeld zien: hoe hij ineengezakt hing op zijn sleepende voeten. Inwendig kermde zij van spijt, maar in de diepte van haar instinct groeide het verzet tegen de kwade machten, die hem in zijn ongeluk van haar hadden willen afnemen.

Eens op een wandeling, toen zij naast zijn wagentje liep en zij allebei druk praatten en lachten, zeien menschen in 't voorbijgaan, doelend op haar:

- Die is te beklagen.

Frederik had het gehoord. Misschien was zijn vertrouwen gering. Misschien had hij zich door Goverdina's opwinding laten meesleepen. Hij zweeg van dat oogenblik af. Er vlogen vogels over het land. Daar keek hij naar. En zij, naast hem, zij keek in zijn zwijgen met hem mee naar die lage vluchten van vogels over het land. Zij had de woorden van die menschen ook gehoord.

Zwijgzaam was zij bij den terugkeer in zijn huis. Toen in den avond de lamp ontstoken werd, zei zij:

- Wij moesten met trouwen maar niet te lang wachten.

Zij keek toe, hoe Frederik geholpen werd. Zij

begon kleine dingen te zien. Frederik's zusters kwamen niet meer zoo gauw naar hem toe, als hij geholpen moest worden. De een wachtte, of niet de ander zou gaan. We zijn maar menschen. Alles went. In de ontsteltenis en de droefheid van de eerste dagen was de een den ander voor, om voor den ongelukkige te zorgen. Misschien waren zij nu aan zijn ongeluk gewend geraakt. Hij wekte het medelijden niet meer zoo op, hij was ook soms lastig in zijn gekweldheid en veeleischend. De zorgen voor hem waren te afmattend en misschien waren ze ook te weerzinwekkend. Hij hinderde zeker bij al dat gezonde leven, dat hier om hem heen was. Zij vergaten hem soms, in hun vroolijken kring bijeen, als zij luid lachten en ineens hun lach bestierf, omdat hij iets riep. Dan had Goverdina een gevoel van schuld en van schaamte.

- Nee, waarom zouden wij wachten met trouwen?

Zij zette door. Zij ging naar de pastorie. Zij luisterde daar naar geen reden. Zij ging naar het gemeentehuis, om alles in orde te maken en te regelen. Zij stelde den dag van het trouwen vast. Zij maakte haar huis schoon en haren hof. Zij liet nieuwe kleeren maken.

Tegen alle beter weten in, bij de droefheid en den wrevel van hun omgeving en de opwinding en het medelijden in het dorp, hoe ze 't kònden doen, zetten zij door. Op een Zondagmorgen werden zij van den preekstoel afgeroepen: Fredericus Johannes de Rijte en Goverdina Wilhelmina van den Hork.

De menschen hadden het lang naderhand nog gehad over dien trouwdag. Voor de communiebank zat de bruid voorovergebogen op haar stoeltje naast dat glimmend gewreven wagentje, daar zagen ze af en toe het hoofd en de schouders van den bruidegom in bewegen. Wat zij wilden, die twee, en door welke woorden en aandoeningen zij gebonden waren, wat begrepen de menschen daarvan. Maar het was doodstil geweest, zoodat het de heele kerk door was te verstaan, toen die mannenstem en die vrouwenstem na elkaar dat zacht zeiden: Ja, ik wil. En iedereen stond op de teenen om het goed te zien, toen zij elkaar de gewijde ringen aan den vinger staken, waartoe de bruid opzij zich naar den bruidegom overboog. Alsof ze er onverschillig voor waren zoo zongen de zangers op het koor. Stil zat de bruid, als in zichzelf verzonken. Stil in zijn wagentje zat de bruidegom.

Het was feest geweest dien dag, geen boerenbruiloft met veel gasten, geweldig eten en veel lawaai, maar een stil feest, alsof de stemmen voorzichtig spraken. Bleek was de bruid, en de bruidegom had voortdurend zoo'n verlegen lach om den trillenden mond. De bruid was in een schoon, blauw kleed van zachte stof, licht was de boord om den hals en het fonkelde op haar borst van het gouden kruis, dat zij droeg. Wel was zij bleek, maar zij had oogenblikken, dat zij vervaard was van een warm en groot geluk en van het verlangen alleen te zijn in haar huis. Het is géén bruiloft, zei ze voortdurend, om de menschen eraan te herinneren, dat zij tijdig weg moesten gaan. En zij was maar blij toen zij van allemaal afscheid had genomen en ook de meid en den knecht het huis uit had gekregen. Aan de lindenhouten tafel zat zij met Frederik alleen. Zij bediende hem met het avondeten, dat zij feestelijk had gemaakt. Het was een zomeravond zonder einde. Het werd niet donker, want de volle maan hing in den klaren hemel boven de velden. In het laat uur hoorden zij nog een woudduif op haar reis alsof zij zocht naar een verloren nest. Maar blauwer werd het raam van den helderen nacht.

Haar schoonzusters, die den eersten tijd kwamen kijken hoe het ging in het jong huishouden, hoorden haar zingen in huis. Schoon was de zomer. Pralend waren de vochtige, vroege morgens. Hier in huis hingen heldere gordijnen voor de ramen. Nergens was een koperen kan te vinden zooals Goverdina er een had, die vonkte zooals zij ze had gepoetst, zij zet er de zware en nadenkende zonnebloemen in, die stonden tot een kroon gespreid over het broodblank en gladgeschuurd tafelblad. Het vee is in de wei. De stallen worden gelucht. Ze zijn gewit met kalk waar het blauwsel doorheen is gedaan. Meid en knecht werken op het erf en in het veld. In de dagen van den hooioogst en van den korenoogst komen een daggelder en een bindster erbij. Dan hebben zij een grooten kring aan tafel. En nadien is ook Frederik op den akker in zijn wagentje erbij. Hoe gaat het? Het gaat goed!

Eens kwam er een baker door het land met een doopeling op den arm onder den netelendoek. Goverdina, in d'akker, keek die baker na. De tippen van het doopkleed, het is alsof die in blauw water stroomen zóó waaien die licht in den wind. Van wie is het er eene, vroeg Goverdina aan 't volk. Ze zeien het haar. In

het schaftuur zat ze alleen in den bermsloot. Alleen ging zij naar huis dien avond. Frederik was met zijn wagentje tot op den drempel gereden en zag naar haar uit.

Ook hier zitten ze onder de linden als de zomersterren schijnen, zulke gerektheden, zoo'n rustige ademhaling heeft het leven niet als in deze sterrenavonden. Achterover, met de leuning van den biezenstoel tegen den muur, droomt Goverdina. En Frederik in zijn wagentje, hij zal gedachten hebben als zij. Hij ziet zich in deze velden, recht en schrijdend, vierkantig en machtig, met den zaaikorf in de heup, of achter den ploeg. Hij ziet zich gaan over dit erf met zijn groote boerenstappen. Hij is overal, in stal en schuur, een boer, die 't bedrijf kent en het machtig is, die den grond kent, die het werk kan verzetten, die er grond bij koopt, die zonen kweekt. Het is dezelfde boer, die teruggedrongen en opzij gezet zit in dit wagentje, ten onnutte en lamgeslagen. Goverdina droomt hem zich zeker zooals hij was, toen hij uit zijn huis en over de velden haar kwam tegemoetgetreden. 't Is anders. Hij laat zich sleepen. Hij hangt tusschen haar armen als zij hem uit zijn wagentje op den bedkant helpt, zoodat hij, eenmaal op den rand, in de dekens kan rollen.

Nu de spanning van den strijd voorbij is en het voor Goverdina is gewonnen moet zij vechten voor een ander behoud. Zij is een vrouw van vleesch en bloed. Zij denkt aan kinderen, die ze ten doop dragen, die ze door de velden dragen. Helder waaien de tippen van den neteldoek en de baker lacht. Maar wat niet is kan komen. Frederik gaat er beter uitzien. Hij wordt sterker en gezonder, eens probeerde hij aan den bedrand zich staande te houden, maar hij zakte ineen voor haar oogen. Toen hij het eenige dagen later opnieuw probeerde, zakte hij weer ineen, maar hij had zich langer overeind kunnen houden dan den eersten keer. Een vervoering ging door haar heen. Hij was vroeger zoo sterk geweest! De dokters hadden ook gezegd, dat het niet onmogelijk was, dat hij nog eens heelemaal beter zou worden. Zij droomde zich een verre toekomst, waarin hij, gaaf van lijf en leden, zou terugzien op den droevigen tijd van zijn ongeluk. Hoe goed, dat we doorgezet hebben en trouwden. Zij was een vrouw van vleesch en bloed. Aan haar lindenhouten tafel waren vele plaatsen, daar waren open plaatsen voor haar ongebornen kinderen, mijn God, die kunnen zoo vragen. Maar in de onrusten van onweer en stormen in den nazomer had-

den zij soms zoo'n kwaad verdriet van ongeduld en geprikkeldheid, harde woorden, die zij niet wilden zeggen, klachten, die zij niet wilden zeggen. Ze hadden hun honderd moeilijkheden, die ze misschien in hun diepste wezen niet begrepen, maar waarvan zij de zwaarte voelden. Mild waren de verstillingen daarna. Goverdina deed hare beloften. Ze zou ter bedevaart gaan, ze zou kaarsen offeren en novenen houden. Ze zou sparen, om met hem naar Lourdes te gaan. Altijd brandde er een devotielicht voor Onze Lieve Vrouw van goeden raad in huis. Eens, ééns... ge zult zien, Frederik. Maar bij zijn slaap zat zij overeind te schreien in het bed, dat naast het zijne geschoven was.

De blaren vielen. Eens toen ze hem waschte en verschoonde zag zij wonden op zijn rug. Bij haar troostwoorden werd haar stem anders op hetzelfde oogenblik, haar stem klonk naar binnen gekeerd, alsof zij zich verborg en vluchtte. Maar nadien, alleen, wrong zij gemarteld de handen, zij duwde haar voorschoot tegen het gezicht, zij stikte in de verzwegen woorden van haar jammer. Zij knelde de vuisten in de oogen en zag in de zinderende kringen van licht lichtende wonden als stralende ontbindingen en waar zij, haar handen

weer op het tafelblad, haar oogen wendde, zag zij die omvlamde wonden op muren en deuren en drijvend voor de ruit.

Nu mocht hij niet meer buiten. Zij had haar wake en haar wacht bij hem. Zij kwam de deur niet meer uit, dan om naar de kerk te gaan. Zij was bezig van den morgen tot den nacht. Soms, 's Zondags, kwamen haar schoonzusters en haar schoonbroers. Zij gingen naar den zieke op de opkamer. Ook een kameraad van Frederik kwam mee, Jan, een van de van den Mortels, die grootboer waren. Vroeger had hij met Frederik gekegeld en gejaagd. Hij was bij Frederik aan huis gekomen om te buurten en te kaarten, ze waren samen bij een ruitclub en reden op hun boerenpaarden. Nu kwam hij een enkelen keer, zijn luidruchtige vroolijkheid werd stil in dit huis. Hij zag Goverdina gaan. Alles had zij aan kant als er iemand kwam. Niets was er te zien van de verschrikkelijke zorgen en het gesukkel, dat zij met den verlamde had. Altijd was haar huis helder, en, als haar schoonzusters een woord lieten vallen over haar getob, zei zij:

- Ik te beklagen? Geen mensch kan begrijpen hoe gelukkig Frederik en ik zijn.

Als zij weg waren en ge hoorde in het stil huis weer den eenderen tik van de klok, zei Frederik:

- Ga eens met hen mee. Gij zijt jong, net als zij. En ge zit altijd in huis?
- En gij dan?
- Een paar uur alleen, wat zou dat?
- Nee, ik hoor hier.

Maar er waren sterrenlooze nachten, zóó stil, dat het was alsof een verpletterende angst, iets als een wezen zonder gezicht en zonder oogen, zwaar hing neergezegen boven de duisterheid van hun bedden. Klaar wakker lag Frederik te zuchten en te klagen. Hij voelde, dat ook zij wakker was en zei:

- Als ge bedenkt, dat we toch eigenlijk niet getrouwd zijn. Ge kunt zonder moeite van mij af. Laat mij naar een ziekenhuis gaan en trouw.

In het donker waren die woorden gezegd. Na een stilte zei dezelfde stem:

- Denkt ge, dat zoo'n Jan van den Mortel u niet zou willen hebben? Hier stond hij toen hij zei: Zoo'n tweede vrouw is er niet!

Zij gaf geen antwoord. Zij gaf er zich niet scherp rekenschap van dat hij dat zei, het had die verschrikkelijke vaagheid, die nachtmerries hebben, de stemmen vermengen zich met de beelden, later weten wij niet of ze hebben gesproken. Maar nadien, als de winterzon weer scheen en in den morgen, vroeg zij

zachtjes naar wat hij gezegd had in de verwarrende angst van den nacht, zij herhaalde het en vroeg:

- Maar dat meent ge toch niet?

Want zij verloor haar eigen vertrouwen als alles, wat zij was begonnen, zoo weinig en zoo verdrietig voor hem was, dat hij het kwijt wilde en haar zou kunnen laten gaan.

Hij vroeg, dat zij hem overeind zou helpen en hem in 't woonvertrek brengen. Daar keek hij rond. De kleine dingen van haar, haar stoel, een schort aan een muurspijker, haar mantel uit de kast als zij zich aankleedt om naar de kerk te gaan, dat helder Zondagmorgenuur als zij uit de kerk weer thuiskomt, - hoe dikwijls heeft hij uit het raam al uitgekeken, of hij haar nog niet ziet komen. Kleine dingen, als zij maar koffie voor hem zet, hem zijn pijp geeft, zulke kleine dingen, en waar zij zich beweegt en loopt en doet, het vonken van haar koperen kan, die zij niet genoeg kan poetsen sinds hij gezegd heeft, dat hij nog nooit zoo'n mooie koperen kan heeft gezien. Die kleine dingen zijn teekenen van zoo'n groote vreugde, van verlangen en voldoening. Hij zegt:

- Nee, ik zou me geen raad weten als ge weggingt.

Zij kon knielen. Zij zei iets. Zij kreeg het, toen hij het niet verstond, niet opnieuw gezegd. Daar zat zij, in de zon, en maalde koffie. Daar zat zij in de zon.

- Ben maar niet bang, dat ik ook maar ooit zoo iets zou doen.

Zij zat in de zon en zong. Toen kwam Jan van den Mortel op bezoek. Goej zin? riep hij, en hij lachte. Alla, met een breed gebaar nam Wj een stoel, ook Frederik lachte.

- Zoo'n menschen! zei de bezoeker. Maar ge vindt nergens opgeruimder menschen dan hier!

Maar met zijn wonden, die zóó verergerden, dat zij vier, vijf keer op een dag zijn bed moest verschoonen, kregen ze den dokter weer over den vloer. En eens zei de dokter, dat het met geen mogelijkheid langer ging, de zieke moest naar het ziekenhuis.

Dat was een droevige wederkeer, toen zij hem in 't ziekenhuis voor het eerst weer opzocht. De arduinen treden voor de dubbele deur hielden haar voeten tegen. In de gang kwamen zusters voorbij, die haar herkenden en daarom lachend knikten, maar zij kon niet teruglachen. En toen ze Frederik zag, weer in de

teederheid dier witte omgeving, magerder en grauwer in het gezicht dan ooit, had zij het gevoel alsof zij den bitteren weg van de ellende weer was teruggekomen tot het ongeluk zelf, waartegen zij het nu verloor. Hij lag hier weer, omdat de dokters hem niet hadden kunnen helpen en alles tevergeefs was geweest. Zij spraken met weinige, zachte woorden. Zij bemoedigde hem, dat hij misschien nu niet zoo lang behoefde te blijven. Het was alleen om die wonden, zei zij. Ja, zei hij, alleen om die wonden. Toen zij dat gezegd hadden zat zij langen tijd voor zich uit te kijken. Hij lag achterover en staarde naar het plafond.

Zij ging door de buien, de vlagen en de sneeuw van den winter, vuil waren de straten, de papperige brei van de getreden sneeuw doorweekte haar schoenen. Alsof zij koorts had, zat zij nadien bij zijn bed te klappertanden. Er was iets zoo zwaars, waarover zij hadden te zwijgen, dat zij maar weinige woorden tegen elkaar zeien. Ze zeien gewone stille dingen, over thuis, over 't weer, kleine dingen, alsof ze daar alle belangstelling voor hadden. Tusschen de woorden zwegen zij lang. Na zoo'n lang zwijgen vroeg hij:

- En die koperen kan?

Zij keek hem aan, dat hij dat vroeg. Zij lachte, dat hij dat vroeg. Natuurlijk was dat niet om die koperen kan. Na weer een lang zwijgen vroeg hij over het werk en de beesten op stal. Zij gaf hem er antwoord op. Zoo waren hun gesprekken, kalm en stil. Maar opgestapeld lagen de woorden in haar hart, die zij niet kon zeggen, omdat ze erbij zou hebben zitten snikken. Bij die herhaalde kleine reis tusschen de Catharinahoeve en het ziekenhuis was dat haar groote moeilijkheid, dat zij alles wat er was in haar overvol hart niet kon zeggen. Zij trachtte zich te troosten met de gedachte, dat zij het uitstelde en dat zij het eens zou kunnen zeggen in de vervoering van een groot oogenblik. Hij bleef naar kleine dingen vragen. Eens, een namiddag van regen en sneeuw vroeg hij naar niets dan naar kleine dingen, naar zijn tabaksdoos, die kon in zijn wagentje zijn blijven liggen of op de schouw, naar kleeren, naar zijn pijp. Daar zat zij met haar volle hart. Na een langdurige stilte zei hij:

- Maar gij! Wat gij verdient!

- Och, zei ze, met zoo'n klank van aan de blijdschap overgegeven gekerm, och, dat heeft niets te beteekenen...

Toen zij heenging wrong hij zijn hand in de

hare. Zij deed haar mantel dicht en zag een natte, warrige sneeuw voor het raam. Toen zij al op den drempel was, klaagde hij, dat hij veel pijn leed. Voor de deur bleef zij staan en snikte. Maar hij durfde haar niet meer aankijken en hield diep het hoofd verborgen.

Twee dagen later kreeg zij een telegram, of zij gauw naar het ziekenhuis wilde komen. Zij haastte zich met zich aan te kleeden, haar muts, haar schoenen, haar mantel, met alles was zij tegelijk bezig. Zij liep heen en weer. Zij riep naar de meid. Zij was de deur uit. Zij had de uren van de paar treinen, die reden, in haar hoofd, nuwas het hollen om op tijd te komen. In den trein zat zij bezweet, hijgend, met een hart, dat maar langzaam van het wild kloppen, zoo hard als zij geloopt had, tot bedaren kwam. Uit den trein rende ze de straten door van de kleine stad. In 't ziekenhuis lachte de zuster niet, die haar binnen liet. Toen zij bij haar man kwam zag zij eenige zusters geknield zitten rond het bed. Er brandden kaarsen bij een kruisbeeld. De kaars van de stervenden lag op een tafeltje, gedoofd. Die was hem uit de handen genomen. Een laken lag tot over zijn gezicht. Voor haar

sloegen de zusters het terug. Zij was het bed genaderd, boog diep voorover met die aandacht, die alleen maar droefheid is. Toen liep zij achteruit. Met gefronst voorhoofd keek zij zuster na zuster aan. Haar kin bibberde. Er gingen trekkingen door haar mond, toen zij haar klacht zei:

- Nu ben ik nog te laat...

Een droevige winter. O, die koperen kan op de lindenhouten tafel. En zijn tabaksdoos. En zijn kleeren. En het gewreven en onderhouden wagentje, dat in de goejkamer staat. - Gij, wat gij verdient...

En al de kleine dingen, de beuzelarijen en hun hulpeloosheid. Om die hulpeloosheid blijft misschien nu die zware hand zoo om de hare heengewrongen. Zij zit en denkt aan hem. Zijn ongeluk, dat is stil gevallen, dat is voorbij, zij ziet hem zooals hij is, nadat hij het heeft afgelegd en ervan bevrijd is. Zij hebben haar getroost, dat zij hem af heeft moeten geven.

- Hem af heb moeten geven? vroeg zij.

Het werd lente. Langer werden de avonden. De deuren van de huizen gaan open, binnen ruikt ge de velden. Breed en als een schoon orgel was achter Goverdina's huis de lente-

wind in het bosch, dat in zijn toppen zachtjes wiegde, en dat boog.

- Dat ik hem af heb moeten geven.

Nu hangt in haar huis het groote crayonportret van hem, dat zij heeft laten maken, het hangt tegenover de portretten van haar vader en haar moeder. Hij is schoon en op zijn Zondagsch afgebeeld. Hij heeft het ongeluk afgelegd, hij is ervan bevrijd, niets meer ervan is aan hem te zien, hij is jong, krachtig en blozend. Tusschen de portretten van haar ouders en dat van hem zit Goverdina voor haar avondgebed met den rozenkrans op het hout van de tafel, en bidt 'voor onze ouders zielen' en voor de afgestorvenen die ons dierbaar waren. Maar zij zit met den rug naar de portretten van haar vader en moeder en met het gezicht naar zijn portret. Hij is het zoo echt, denkt zij. Zoo echt. Hij kijkt haar recht in de oogen. Nu is die verschrikkelijke ramp tusschen hen uit. Hij kijkt haar helder in de oogen. Het roert haar tot een gevoel van groote blijdschap, om wat tusschen hen is geweest en gebleven.

Dien zomer hooide zij. Zij bond de rog in d'akker. Er was niet zooveel aan haar te merken. Zij was nog stiller dan vroeger. Jan van den Mortel kwam langs. Hij riep, zooals

boeren roepen in het veld, luid, hoog, met langgerekte klanken. Jan van den Mortel kwam een Zondagmorgen ook bij haar binnen, toen stonden er zonnebloemen in de kopersen kan. Goverdina en haar bezoeker spraken over den doode, hoe hij was, ja, hoe het allemaal was. Toen de bezoeker heenging hield hij veelbeteekenend nog even in op den drempel:

- Zooals gij, zoo zijn er weinig. Ge hebt het hard gehad. Getrouwd kunt ge 't niet noemen. Ge moet het vergeten en niet uw leven lang er alleen om blijven zitten.

Dat zei hij nadrukkelijk en hij keek haar veelbeteekenend aan.

En het werd herfst met gele blaren en roode vruchten en met stormen en duisterheid. Haar schoonzusters kwamen haar opzoeken. Ze kwamen opgewekt met haar praten, kom, zij zat hier in haar eenigheid waar alles haar aan Frederik deed denken, zij moest er eens uit. En zij namen haar mee naar hun druk en levendig huis. Goverdina zat daar. Daar was die groote rij van de zijnen, waartusschen hij vandaan gekomen was, om van haar te zijn. Alles hier deed aan hem denken. Met haar schoonzusters en met den vader en de

moeder sprak zij over hem. Soms volgde op het noemen van zijn naam al dadelijk een stilte, om wille van haar. Maar zij keek hen allen aan en lachte.

Ook Jan van den Mortel kwam met de langere avonden hier buurten. O, misschien wilden Frederiks zusters Goverdina helpen en tegemoetkomen. Zij had haar ellende gehad. Zij moest er niet alleen om blijven zitten. Niets is beter dan een huishouden, kinderen, een levendig huis. Frederiks oudste zuster bracht haar eens naar huis en begon daar over, wat Goverdina van plan was, zij zou toch niet altijd op die boerderij alleen blijven zitten? Zij was jong. Een huishouden. Kinderen.

- Kijk maar naar ons huishouden. Daar zijn er veel. Daarom zijn ze bij ons over dat van Frederik veel eerder heen.

Toen Goverdina niet antwoordde, zei Frederik's zuster:

- Gij vindt gemakkelijk nog iemand. En och, gij en Frederik, dat kunt ge toch eigenlijk geen huwelijk noemen.

- Geen huwelijk?

Iederen keer werd dat gezegd. Het was, of het ongeluk haar achteraf nog datgene afnemen wilde, waarvoor zij zoo had moeten vechten om het te verkrijgen, wat altijd bedreigd was ge-

weest en wat zij met zooveel strijd en moeite had bezeten. Het was, of ze het haar nog afstrijden wilden, dat zij wel waarlijk zijn vrouw was.

De Zondagmorgens zat zij in haar huis en keek rond.

- Dan zat hij hier. Dan kwam ik. En hij wachtte...

Zij keek naar zijn portret, die doordringende oogen, die haar helder aankeken, dat herkende en levendige gezicht, alsof hij met die oogen hier nog was, bij zijn vrouw.

Maar bij Frederik thuis wilden ze haar helpen. Zij wilden haar zeker goed doen, omdat zij zich voor Frederik zoo had opgeofferd. Zij spraken over haar jeugd en haar jong leven. Zij zetten haar naast Jan van den Mortel, die gebuurt had, aan den avondboterham. Maar zij kwam thuis. En nu was het, alsof zij uit een andere wereld weer terugkwam in de hare met hem.

- Wat ze er ook van zeggen of niet...

Maar toen het jaar om was van den rouw zinspeelden zij er in het ouderlijk huis van Frederik duidelijk op, wat daar bekend was en besproken, en eens, een felkouden winteravond, dat het had gesneeuwd, toen zij uit het ouderlijk huis van Frederik weg ging,

ging Frederiks jongste zuster, ingeduffeld in haar dikken wintermantel, met haar mee om haar een eindje weg te brengen.

- Weet ge, waarom ons moeder zei, dat ik u naar huis moest brengen?

- Nee?

- Omdat ze u kwijt wilden.

- Wat heb ik verkeerd gedaan?

- O, maar met de beste bedoeling. Want er is iemand naar uw huis gegaan, die wist, dat ge bij ons langs zoudt komen en die wij beloofd hebben, dat wij u gauw zouden sturen. Hij wacht en heeft u wat te vragen.

Goverdina antwoordde niet.

- Ge vraagt niet wie?

- Nee. Omdat ik dat raad. Jan van den Mortel.

- Waar het hart vol van is... Jullie bent het al eens, lachte Frederik's zuster.

Zij nam haar bij den arm. Ze liepen in 't lichte, witte veld, de nachtelijke, bevroren sneeuw had een blauwen schijn. Klaar waren de schaduwen in de volle maan en 't fonkelde in het gezakte bomijs van de bermsloten met gensters van licht. Roerloos met hun kale takken stonden de boomen aan den lichtdoorvloeiden, waterhelderen hemel.

Toen zij het licht zagen van Catharinahoeve

maakte Frederik's zuster haar arm los. Zij zei: 'dag', en ging haastig terug.

Goverdina ging langzaam lopen. Zij voelde de tinteling van de kou gloeien aan haar wangen. Zij hoorde het kraken en knerpen van bevroren grond en sneeuw onder haar voeten. Zij kwam aan het winterstil nachtelijk erf. In scherpe hoeken neergeveegd lagen hier de maanschaduwen van de wagenschuren en de schop, maar klaar in de maan lag de voorgevel; op de deur, op de ramen, op de steenen, waarvan ge de voegen duidelijk zaagt, lagen de fijne schaduwen der kale linden. Zachtjes ging Goverdina naar het verlichte raam van het woonvertrek. Voor haar oogen zag zij de fonkeling van vriesbloemen, dik in de hoeken van 't raam, maar vervloeiend tot gedooide vochtige randen naar 't midden, binnen werd hard gestookt. Door het ontdooide gedeelte op het glas kon Goverdina naar binnen kijken. Zij zag er de gekende en vertrouwde dingen in den schijn der lamp. Maar aan de lindenhouten tafel, het eene been over het ander, de pijp in den mond, de armen gekruist voor de borst, zat Jan van den Mortel. Boven hem zag zij het portret van Frederik, die eendere houding, het was of die doordringend kijkende oogen door de ruit

heen haar zagen. Toen Goverdina opnieuw naar Jan van den Mortel keek had zij het gevoel, alsof het niet meer Frederiks kameraad was die daar zat, maar een vreemde, die verraderlijk en brutaal was doorgedrongen in het huis van Frederik en haar, tusschen alles wat van Frederik en haar was. Zij kon het niet helpen, dat zij er hem het bittere verwijt van maakte. In haar gekrenkte gevoel weigerde zij naar binnen te gaan. Zij dacht, als gij zoo brutaal bent, om hier binnen te komen met uw bedoelingen, dan houdt gij mij eruit.

Zij keerde om. Langs het huis heen ging zij naar het bosch. Zij ging den wal op aan den boschrand en stond voor de donkere, hooge stilte der masten. Overal, over den grond en tegen de klare stammen, lagen wit licht en schaduwen. Roerloos gerekt in de tintelende stilte krakend van vorst, stonden de boomen. Maar in de helderheid was alles zoo teer alsof er een verstarde lente in het bosch lag. Goverdina liep heen en weer. In die roerloosheid en in dat maanlicht voelde zij geen kou. Zij ging zitten in den windloozen, witten lentenacht van vorst. Nooit was zij zoo teeder en vast als zijn eigen vrouw met Frederik verbonden geweest als in dit uur. Binnen wachtte Fre-

derik. Zijn oogen wachtten en keken naar haar uit. Zij keken rustig naar haar uit, want hij wist, dat zij zou komen, als de ander weg zou zijn. Zij zat diep voorovergebogen, de armen op de opgetrokken knieën. De koude beving haar met de warmte van een goeden slaap, die vol lichte droomen was, droomen vol van hem, die haar man was, - haar man op de aarde en in den hemel, dacht zij in die droomen.

Liefde en geweld langs den Barito
Augusta de Wit

De vele wonderlijke dingen waarvan hier verhaald zal worden, gebeurden in het land der Barito-Dajaks, toen Controleur Herman Allard en zijn eensgezinde vrouw Duijveke trachtten, de Dajaks - die wilde wezens van het water en het moeras-woud - op te voeden tot menschen.

Ten eenenmale onmogelijk scheen dat.

Velen machthebbenden was het een ergernis en een dwaasheid; gezond verstand schokschouderde.

Hun eigen wederpartijders, maar hoe zouden zulke wezens dat begrepen hebben, die geen waarachtig zelf nog hadden? - wederstreefden de Dajaks met glimlachende listen, heimelijk moordzuchtig.

De krachten en machten der natuur hadden de Allard's te bestrijden: zon in witvlammenden zenith, wolkbreuk, blindmakenden nevel, droogte die alle leven uitzuigt, sluipende ziekten, de geweldige wateren van den Barito, bouwer en breker der Dajaklanden;

woekerend gewas, schoon en doodelijk;

gedierte ontelbaar, beide het reusachtige den mensch te machtig, en het haast onzichtbaar kleine, allergiftigste;

maar meest van al, dat wat sterker is dan alle

stoffelijks; geweld van oeroude wanen, vuilaardig en wreed.

Niettemin waagden en volhardden zij.

Waarom?

Weet eenig mensch dat, die met geheel zijn hart, geheel zijn ziel en geheel zijn verstand volmaking wil?

Het wil in hem.

In onwetendheid wijs, doet hij, op leven en dood, wat hij niet laten kàn.

De Barito

Uit het rotsige binnenst van Borneo, nevelland steil, door dobberende wolken oversomberd altoos, borrelend van honderden verborgen bronnen, komt de Barito er aan gestort, in donderenden waterval van wijd uitsproeiend schuim regenboog-glorig omvlogen, in echoënde ravijnen verdwenen, duister-diep onder druipend geboomte, te voorschijn barstend wederom in sleurenden kolk en werveling, die rotsen uitholt, waar Dajak-vorsten van weleer liggen opgebaard, te midden van hun schatten en schedels ontelbaar, zielen beteekenend, die nu hun slaven in het Daarginder zijn, - komt de Barito er aan gestort, de groot-machtige stroom, bouwer en breker van alle Dajakland,

teelder en verslinder van miljoenenvuldig leven, vijand-vriend van den Dajak, vernieler en hernieuwer eindeloos, die door de wijde delta zijner zijrivieren, donker, zwaar, machtig altijd daarhenen gaat naar de Javazee, nabij de drijvende handelsstad Banjermasin, een deur wijd open voor de vrucht der Baritolanden en den arbeid van den Dajak.

Niet dan uiterst langzaam aan leerden Herman en Duijveke de bijzonderheden en omstandigheden kennen van dien arbeid; leerden zij ook verstaan hoe die, allen schijn, vaak lachwekkenden soms verschrikkelijken, soms ook wel stuitenden schijn ten spijt, standvastig was gericht op het onzienlijke en eeuwige.

Ongaarne, ervoeren zij, sprak een Dajak daarover. Misschien omdat hemzelve niet duidelijk was, wat hij meende, wanneer hij, onbeholpen en onsamenhangend, iets mompelde omtrent zijn ziel, ziel die hier en nu niet hetzelfde wezen was, dat zij eenmaal zijn zoude, nadat 'zijn adem afgescheurd was', zoodat zijn lichaam koud en roerloos lag; maar niettemin hijzelf, wanneer het plechtige doodenfeest, op de stem van velerlei schoon speeltuig, liefelijk en ook ontzagwekkend van klank, hem gedragen had naar de Water-

vallen der Vergetelheid, die louteren van al wat der aarde was, aardsch; dan mocht de rein-gewasschen ziel het Dorp der Zielen binnen gaan, waar het leven wel gelijkt op het leven in de landen der Dajaks, maar altijd-durend is en volkomen gelukkig.

Als hij zoo iets gestameld had, verstomde de Dajak en zag weg, of hij spot vreesde van 'den grooten Heer' en 'de groote Vrouwe'. Die twee echter waren wel zeer verre van spot. Zij dachten aan woorden over de Ziel van vroege, diep-wijze dichters, hunzelve heilig; uit duisternissen een zaligend licht.

De Dajak mompelde:

'De Groote Heer en de Groote Vrouwe mogen mij vergeven. Ik ben maar een Dajak, een dom mensch'.

'Een Dajak, een dom mensch'; in ééne adem, zegden dat de Maleiers, de Chineezen, de Arabieren, de mannen uit Bengalen, de handelaars van allen slag, die den Barito op en af varen in talrijke vaartuigen, geroeid, gewrikt, door stoom gedreven. Zij allen verachtten den Dajak.

Taman Loedjoek, de man met het verdraaide hoofd

Als controleur was Herman de eerste hulp,

arts en apotheker van alle zieken en gewonden.

Zoo kwam Taman Loedjoek tot hem.

De vader van een aanzienlijk dorpshoofd bovenstrooms was gestorven. Met alle hem verschuldigde eer werd het doodenfeest gevierd, dat zijn ziel geleiden zou tot het Daarginder, aan gene zijde van den Waterval der Vergetelheid. Er was rijstwijn gedronken bij hooge bamboe-kokers vol, totdat niemand meer kon.

Toen was er gevochten dat het bloed rondvloog. Taman Loedjoek was door een goed vriend, met diens mooie koppensnellerszwaard, zijn pasgeslepen 'mandau', in den nek geraakt. Taman Loedjoek was na afloop van het feest weer naar huis gegaan. Maar op den duur begon de wond toch wat te jeuken en te schrijnen en ten laatste hadden zijn bloedverwanten hem naar den nieuwen grooten Heer op Boentok geroeid, van wien de 'winde-tijding' ging door de dorpen, dat hij een zeer rechtvaardige Groote Heer was en zijn Groote Vrouwe zeer behendig in het genezen van zieken met de beste toovermiddelen.

Duijveke, medelijdend toegesneld, had bij het bezien van de afgrijselijke wond een gil

gegeven, die Herman verschrikt tot haar bracht. Het hoofd leek wel gescheiden van den romp. In het verpestend stinkende vleesch grimmelde het van maden. Zoo goed en kwaad het ging, zuiverde Herman met sublimaat en verbandwatten, legde jodoformgaas in, en beval roeiers, wien hij orders medegaf voor alle dorpshoofden langs den weg, den gewonde naar den officier van gezondheid te brengen. Het was vier dagen en nachten roeiens ver. Den roerganger van de prauw beval hij streng, Taman Loedjoek, mocht hij sterven op de reis, niet zoo maar bij toeval in den Barito te verliezen, doch hem ordentelijk te begraven aan den oever.

Nachten achtereen kermde Duijveke in haar slaap en Herman streelde haar over haar voorhoofd en zachte haar, tot hij haar adem weer rustig hoorde gaan.

Langen tijd vernamen zij niets over den gewonden Taman Loedjoek, en de twee waren al een eindweegs gevorderd met het onderzoek van hunner voorgangers boeken en geschriften, het was nieuwe maan geweest en wederom geworden en Duijveke was genezen van een zwaren koortsaanval, dien zij, tevergeefs, had gepoogd voor Herman verborgen te houden, toen, bij het morgenkrieken, licht gerucht

van landing vernomen werd aan het lantarendragende vlot, dat, de nachten door, den weg bescheen naar het Controleurshuis.

Een Dajak verscheen, wiens kin hardnekkig naar zijn linkerschouder bleef wijzen. Diep buigend voor den Grooten Heer en de Grootte Vrouwe verzekerde Taman Loedjoek, dat hij de geheele prauwreis lang zijn hoofd zóó had gehouden als het behoorde, en nu genezen was! De Toean Dokter had uitgeroepen:

‘Wel, wel, wel! en je lééft nog?!’

Herman hield Taman Loedjoek in zijn dienst. Buitengewoon schrander, buitengewoon bevattelijk bleek hij. In korten tijd had hij Hollandsch geleerd. Een volkomen betrouwbare tolk, bewees hij Herman onontbeerlijke diensten bij het berechten van de eindelooze geschillen der het Maleisch best verstaande Dajaks. Opzettelijk en op de listigste wijzen verward waren die geschillen. Als de allerlaatste tegenstrijdige getuigenissen uitgeplozen waren, roeiden de vijanden gezamenlijk terug naar hun dorp. Taman Loedjoek legde zijn Grooten Heer het hoe en waarom uit der zaak:

Barito-volk had nu eenmaal geen rust als het geen onrust had. Zijn overbruisende levenskracht zocht den gemakkelijksten uitweg.

En hij verklaarde zeden en gewoonten tot in allerlaatste bijkomstigheden.

Schroom om alle dingen bij hun eigenlijken naam te noemen, weerhield hem nooit daarbij.

Van oeroude dingen, die altijd nog nieuw zijn

Onder stof en spinrag, aaneengekleefd door de was van haast onzichtbaar-kleine bijtjes, aangevreten soms door termieten, hadden Herman en Duijveke boeken en bundels papieren gevonden: nalatenschap van wie vroeger het controleurshuis tusschen den Barito en het oerwoud hadden bewoond; dat huis had maandenlang ledig gestaan. Zij verdiepten zich daarin.

Van den eerste, die het had gewaagd dwars door het gevaarlijke Borneo te trekken, waren daar boeken; van zendelingen en missionarissen; van een Menadonees, die een man van de wetenschap was, een kundig arts. Zij lazen. Een wereld ging voor hen open, waarvan zij het bestaan niet hadden bevroed. Soms was het als hoorden zij, flauw uit verten eindeloos, stemmen die zij meenden te herkennen. Soms zei Herman:

‘Zulk bijgeloof is onder beschaafde menschen, wat dan zoo beschaafd heet, bij ons in Neder-

land ook nog wel te vinden, door wie fijn genoeg speuren kan.'

En soms riep Duijveke: 'Wacht eens, wacht eens! onze tuinman placht van sommige planten, - och! welke waren het ook weer? - juist hetzelfde te zeggen, als wat hier staat..', of 'Wij hebben bij Moeder thuis kinderspelletjes gespeeld, die, nu begrijp ik dat pas, hoofd-afhakken verbeeldden en smijten van vijands kop in het legerkamp van zijn bondgenooten.'

Dan Herman weer:

'Vuil zijn de Dajaks. Maar vuil, vuil? Hoe ging het toe, enkele eeuwen her nog slechts (en wat beteekent zulk een spannetje tijds!) in de paleizen van die machtigste vorstin van haar tijd en nog lang daarna, - die waarachtig groote Elisabeth van Engeland? Waarom moesten haar hofdames haar met parels geborduurd gewaad zoo hoog optillen, zelfs in de troonzaal? Zoo vuil was de vloer van niet te noemen smerigheid. Shakespeare heeft het ons gezegd... En hoe zag het er uit op de trappen der paleizen van den Zonnekoning? En laat ons maar niet denken aan ons eigen "kraakzindelijk" boerenvolk...'

Duijveke zei droomerig:

'Toovermiddelen? Spreek eens met Lim-

burgsche of Brabantsche boeren; denk eens aan het Larensche wondervrouwtje van Wally Moes. Lees Thomas Hardy's *Return of the Native* nog eens over...'

Hoe handelden, niet eens heimelijk, 'intellectueelen' langs de geheele Noordkust der Middellandsche Zee?

Het was, of levenslange vertrouwdheden zich plotseling begaven, of tijden en verten zich vervluchtigden.

Hier, waar zij tezamen zaten over boeken, kaarten, stoffige bundels papieren gebogen, was het wel het controleurskantoor tusschen den Barito en het moeraswoud, en de Dajak, die daar juist op het vlot stapte, kwam alweer om zijn recht op den als een heuvel zoo hoogen 'bijenboom', zwart van de lange nestzakken van wilde bijen, die hij, toen hij hen met rook verjoeg, naar den eisch had bezworen met een treurend-zangerige tooverwijze. 'O bij! die aan het nest hangt, val neder met de vonken!'

Maar 'hier' was ook de boerderij op de paarse heide der Veluwe, waar bij den dood van den boer de zoon langs de korven was gegaan, met een stem, als een die bidt, zeggende:

'Bijen! wij doen U kond en te weten, als dat de oude baas is gestorven.'

En waarom moesten al de ramen wijd open blijven, zoolang een doode boven aarde stond? Ook Herman's moeder had dat gedaan toen Vader stierf...

Het was om, duizelend, te dubben: 'Welke nooit overdachte gewoonten, zeden, opvattingen, zijn eigenlijk, mijn eigene? En 'ik' ikzelf, wie is dat?

Huisvrouwen-zorg en arbeid

Duijveke had geschreid, toen Herman op haar lang aandringen om haar toch mede te nemen op zijn dienstreizen, verklaarde, dat het onmogelijk was: hij wist niet - een man! wat zij leed, wanneer de tournée-prauw verdwenen was om de bocht van den Barito. Waar was haar Herman nu? Zij zag de gevaarlijke watervallen en stroomversnellingen voor zich, waarin zoo menige prauw versplinterd was tegen gesteente. Lijken, onherkenbaar verminkt, bruine en blanke, waren dan na vele dagen gevonden tusschen het oeverriet stroomafwaarts.

Zij zag Herman in het berg-woud. De scherpe weerhaken van den rottan scheurden hem kleeven af en huid. Bonte bloedzuigers regenden op hem neer uit geboomte; de venijnig bijtende beesten hingen hem in dikopgezwollen trossen aan het lijf. Gevaarlijke dieren leven

in dit woud; de rhinoceros, de scherp geklauwde honing-beer, die boomen beklimt; de woeste menschaap, de ‘orang-oetan’; slangen onontkoombaar in bliksemsnelle omkronkeling. Het verhaal van een Capucijner pater vervolgde haar: hij zakte een rivier af, toen een van zijn Dajaks haastig zijn geweer vroeg en schoot. Een reusachtige sawah-slang, die hij in den kop had getroffen, hield een wild zwijn omkneld. Met doorschoten kop en diepe zwaardwonden kronkelde het vreeselijke beest nog over den grond, toen de Dajak slang en plat-gekraakt zwijn in de plassen van hun vermengeld bloed versloeg. -

Met de handen voor de oogen zat Duijveke te schreien.

Misschien leed hij honger! De leeftocht kon te loor zijn gegaan als in een van die oude reisverhalen; bedorven door Barito-water; gestolen. Zoo mager was hij geworden! O! Veel erger dan honger nog, hij leed dorst. Zijn klare blauwe oogen brandden koortsig, zijn vale lippen waren gesprongen, perkament leek zijn huid. Nergens, nergens een druppel water, geen dauw op eenig blad, geen vrucht dan waarvoor, verschrikt, de Dajaks waarschuwden: daarin was de dood. Hij verging in de verschroeide wildernis. Alleen. Waarom

had zij niet op haar vrouwen-recht gestaan? Tezamen waren zij dan gestorven. Zulke dingen begreep geen man, de beste niet, de beste man kon niet begrijpen wat een vrouw door haar verbeelding lijdt.

Zij liep door het verlaten huis, zij streelde de boeken in het ledige kantoor, in de voorgalerij stond zij roerloos, verwezen, uitziende zonder te zien over den Barito.

De jonge Dajakvrouw, die haar bediende, bracht voedsel en drank en zag het verwaarloosd. Zij had haar kindje in een draagsjerp op de heup. Duijveke streelde het aardige zwarte kopje. De tranen kwamen haar plotseling, stekend in de oogen.

Ten laatste vermande zij zich. Herman mocht geen beschreide oogen zien bij zijn thuiskomst. Er was veel vrouwenarbeid te verrichten in het huis en in wat Duijveke moedig 'den tuin' noemde: een stuk grond zoo drassig dat de eerste steek van de spade zwartig water naar boven bracht. Hoe daar eenige groente te telen, eenige frischheid bij het maal, dag-in dag-uit hetzelfde van rijst en Barito-visch, eenige vrucht?

Maar zij slaagde er in, eindelijk en ten leste, Hollandsche sla te doen groeien, teere slappe

blaadjes: zoo geplukt, zoo gegeten moesten ze worden.

En de jonge Dajaksche leerde haar een plant kennen, die zij bij haar Dajakschen klanknabootsenden naam noemde: Kang Koeng, als kikkergekwaak. Het was kikkerbeet. Die groeide welig.

Groote zorg eischte het water.

Als het niet regende, was er geen ander dan dat van den Barito. De hooge steenen filter in het binnenhuis mocht nooit ledig geraken, het houtskolen vuur in de keuken moest altijd brandend blijven voor koken en wederom koken. Het water was smakeloos, leschte geen dorst. Dagen wachters gingen heen voor een handelaar verscheen aan het vlot voor de controleurs-woning; meestal half-uitgedroogd waren de citroenen, waarop Duijveke had gehoopt.

De regen kwam! Geheel vlak vloog hij aan. Snel, snel, alles aangedragen, waarin hij te vangen was! Er konden geen handen genoeg voor zijn. Zelve droeg, sleepte, zwoegde zij mede.

Hoe de muggen buiten te houden, de giftige Barito-muggen, die in wolken op komen zetten, kort voor zonsondergang? In alle Euro-

peanen-woningen wel is waar wist zij ‘muskieten-kamers’; maar die in het Controleurshuis tusschen den Barito en het moeraswoud was gebrekkig, in allerijl voor de aankomst der Allards saamgeflanst. De verklaring leek haar lang te verbijsterend om te gelooven.

De vorige Resident had aanmerking gemaakt op de muskieten-kamer van den toenmaligen bewoner. Wist de Controleur dan niet, dat de wet verbiedt eenige verandering hoegenaamd aan te brengen in een Regeeringsgebouw? Hij beval de muskieten-kamer af te breken. Na het vertrek met verlof wegens zware malaria van den Controleur had het huis maandenlang ledig gestaan. Wel toonde de Dajaksche timmerman nu zijn vlijt en vindingrijkheid; een vierhandig wezen met zijn lange grijpteenen, bekoorde hij den aap des huizes, die met diep-gerimpeld voorhoofd en knippende oogleden al zijn bewegingen volgde. Maar geringe fouten in zijn werk bleken onvermijdelijk.

Op Duijveke's blanke huid brandden vaak, vurig rood, dik opgezwollen steken. Onverdragelijk jeukten die. Zij moest dan denken aan een verhaal in de bestofte paperassen gevonden: een wanhopig gestoken reiziger was des nachts in den Barito gesprongen

om afkoeling; tot aan den hals onder water, had hij tot den dageraad toe rechts en links zich vastgehouden aan twee aangemeerde prauwen. Wonder boven wonder! geen enkele krokodil had hem gevonden en smakelijk verslonden.

Een Priester-Toovenaar

De eenige zoon van een zeer aanzienlijk dorpshef, een man van hoogen adel, lag hard ziek. Kermend zaten de deerniswaardige ouders aan zijn leger. Herman had naar den officier van gezondheid geschreven.

Maar hoeveel zekerder, werd hem in alle hoffelijkheid beduid, zou de priester-toovenaar weten te helpen! Alle offers waren al gebracht, dozijnen hoenders, varkens, levend aan stukken gehouwen.

De priester-toovenaar verscheen.

Hij droeg een kleedij die hem een reus deed schijnen. Schrikwekkende symbolen omhingen hem. Toen hij met woeste sprongen, schreeuwen, grimassen, zich in extase had gebracht, verklaarde hij, dat de booze Sahor, de bewoner van een zeer hoogen hemel, den jongeling met krankheid had geslagen. Sahor alleen kon dus de krankheid weder wegnemen. Uitermate wantrouwig, als alle Dajaks wel

weten, is Sahor. Zou hij den priester-toovenaar wel aanvaarden als een waarlijk uit het Dajakland opgestegene?

Terwijl alle aanwezigen trommen roerden, bronzen gongs bebonsden, honden ranselden dat het gejang schrilde tot aan de overzijde van den Barito, nam de priester-toovenaar onder den eenen arm een haan, die dadelijk met opgezette kraagvederen uitdagend begon te kraaien, onder den anderen een houten buffeltje-op-wieltjes, als aannemelijk plaatsvervanger van het eigenlijk passende geschenk aan Sahor en zijn eigen tovenaars-geloofsbrief, een buffel, dien hij de engte der dorpshoofden-woonst immers niet kon binnendwingen.

Alle Dajaks wisten, dat nu de geest van den priestertoovenaar, de geest van den haan, de geest van het buffeltje op wielen daarboven in Sahors hoogen hemel hetzelfde deden, wat de zicht- en tastbare lichamen en dingen hier voor hun oogen deden.

Herman had een welvoegelijken ernst bewaard, zelfs bij de dolste sprongen en zotste grimassen van den priester-toovenaar. Maar toen die het houten buffeltje-op-wielen over den vloer liet rijden, schoot hij in den lach. En al de omstanders, zelfs de van verdriet geheel

verbleekte en als verteerde ouders van dien eenigen zoon, lachten mede.

Enkele dagen later stierf de knaap.

Het rouw-gerucht was v er te hooren.

Wat nu het allermeest gewichtig was: zorg te dragen dat de heengegane zeer spoedig de Watervallen der Vergetelheid bereikte. Want zijn aardsche geest was vertoornnd over het scheiden van al het vele, dat levenslang zoo dierbaar was geweest: zijn goede vader, zijn lieve moeder, het schoon met schedels versierde ouderlijke huis, de luide feesten, de jolige jacht; zijn aardsche geest zou zeker een reisgenoot eischen als vertrooster, liefst een naasten bloedverwant - wie zou het wezen, dien hij mederukte in den dood? Geen offervolle feesten konden genoeg zijn om hem daarvan te doen afzien.

Aangaande den schijn van vergeefscheit der priesterlijke bezwering van Sahor, vergeefsche was die niet geweest. Maar een hemelsche vrucht was den jongeling in den mond gevallen, terwijl hij sliep, teeken dat w elgezinde geesten naar hem verlangden in het Zielendorp. Zoo was hij dan tot hen gegaan. En wat de ouders geheel en al oprichtte uit hun smart: een zeer fel onweder brak bliksemend uit over de rivier; teeken dat hun zoon in het

Daarginder ontvangen was met het eerbetoon, verschuldigd aan hun hoog-adellijk geslacht.

Onder Woudloopers

Van de tien totaal disparate ambten, die den Controleur der Barito Dajak streken belastten, had dat van scheidsrechter in geschillen omtrent grondbezit Herman genoodzaakt tot een tocht ver het moeraswoud in, naar een pantoengboomen¹⁾ dragenden strook grond.

Een week lang zoeken tusschen bestofte kaarten, registers, 'nota's van overgave', veel uitrekenen, passen, meten, nadenken, telkens gestoord, had hem tot een beslissing gebracht die hij voor zijn nauwgezet geweten kon verantwoorden en nu trachten moest door de twistenden te doen aanvaarden.

Taman Loedjoek vergezelde hem op zijn tocht.

De smalle prauw, een uitgeholde boomstam, gleed langzaam voort over zwartig water, door een dichtheid van loover ondoordringbaar voor het oog. Taman Loedjoek waar-

- 1) Pantoeng-boom: een soort wilde vijg waarvan de Dajaks het kleverige melksap, den djeloetoeng, tot een minderwaardige soort rubber verwerken. Voor enkele jaren vocht de wereldhandel er om. Regeeringen en groote handelsmaatschappijen geraakten in verwarrenden strijd. Sedert is een surrogaat gevonden. Een geringen prijs maken de woudloopers er echter nog altijd voor.

schuwde zijn Grooten Heer bijtijds om laag te bukken voor weerhakig gedoornde takken waaruit het regende van bloedzuigers. Gidsen door de eindelooze kronkelingen van kreeken, plassen, smalle waterlopen, voeren twee Dajaks voor hen uit in een vaartuijge smaller nog dan het hunne; de een wrikte het prauwtje voort met een langen bamboestaak, die zuigend neer en op plofte door den modder, de andere stuurde.

Het was een grooteforsch-gebouwde kerel. Maar van nek tot voeten was hij overtogen met een groenachtig waas, als beschimmeld, of hijzelf een groeisel was van het groene moeras. En zijn ééne oog, - het andere was een holte, diep ingezonken, - was niet meer dan een wonde, waaruit bloederig geel slijm lekte.

Woudloopers, - zei Taman Loedjoek - hadden meer nog dan andere Dajaks zulke oogziekten. Maar den Toean Doktor, die toch al vele ooglijders genezen had, wilden anderen niet gelooven, als hij zeide dat de ziekte kwam van den rook in hun hutten waarmede zij de giftige moeras-muskieten buiten hielden en van de vuiligheid onder den gevlochten vloer waarin de varkens wroetten; en dat een operatie noodzakelijk

was. Zij zeiden, een geest had hen met de ziekte geslagen en genezen kon hen alleen de priester-toovenaar, die den geest verzoende. Ook wilden zij het vrije leven in het woud niet opgeven. Boven alles stelden zij dat. Herman ademde moeielijk. Er was geen lucht, leek het wel in het moeraswoud. Enkel maar opgetaste dichtheid van groen. Taman Loedjoek sprak gedempt, of ook hij niet zooveel lucht in de longen kon halen, dat er klank van kwam.

Hier en daar staken gevaarten als groene heuvels op boven de eindelooze groene moerasvlakte. Dat waren 'bijenboomen.' De zwarte zakken hier en ginder aan de horizontale takken hangend, waren nesten van wilde bijen. Van die langs den Barito, zei Taman Loedjoek, waren de meesten dieper het woud in gevluht: het gerucht en de rook van het 'vuurschip' - de hekwiel, verbinding van het Baritoland met de wereld daarbuiten - hadden hen verschrikt.

Eenmaal wees hij naar iets donkers, hoog op palen. Dat was vloer en dak van een woudloopers-dagverblijf. De twee groenachtige mannen die daarboven hurkten, wierpen uit een roestig petroleum-blik handenvol suiker in den mond, hun leeftocht voor den

dag. Ook zij hadden bloederige wonden in plaats van oogen.

Twee jaar lang al, zei Taman Loedjoek, leefden zij in het moeraswoud. De wet dwong hen tot terugkeer naar hun dorp op bepaalde tijden. Zij gingen. En keerden weer terug naar het moeras. Nergens anders konden zij meer leven.

In de doodelijke stilte, waarin alleen het eentonige plonzen en zuigen van riemen en bamboestaak te vernemen was, vast in altijd gelijke maat; in die mufte, onbewegelijke, als levenlooze moeraslucht; in het vaalgroene half-licht half-duister; leek het Herman of het leven in hem stilstond. Hij had geen gedachten meer. Werktuigelijk maakte hij nu en dan een beweging om een muggenzwerm weg te waaien, om een venijnig stekenden bloedzuiger te grijpen. Alleen de pijn van het zitten met opgetrokken knieën in de kramp-wekkende engte der prauw hield hem wakker.

Eindelijk ten leste lag het vaartuigje stil voor een strook vasten grond. Een geheele menigte was hier bijeen. Het jonkvolk was door den groenen schimmel van het moeraswoud nog niet aangevreten. Ook onder hen echter waren ooglijders.

De woordvoerders der twistende partijen, die vlot maleisch spraken, verwelkomden den Grooten Heer met buigingen tot op den grond, en in bloemrijke taal.

Toen begon de woordentwist.

De woordvoerders bleken lang van draad, zwaar op de hand. Al hun getuigen spraken elkander tegen. Van velen waren de leugens doorzichtig als lucht. Maar eindelijk en ten leste, het had uren geduurd, scheen het Herman, overreedde hij hen tot een schikking.

De woordvoerders namen de papieren, waaronder hij zijn handteekening had gezet, eerbiedig in ontvangst. Wederom tot op den grond buigende en den Grooten Heer dankende voor de zeer rechtvaardige beslissing waaraan de achterkleinkinderen van hun achterkleinkinderen zich getrouwelijk zouden houden, borgen zij de onderteekende papieren, zorgvuldig opgerold, in sierlijk besneden bamboekokertjes.

Hun familie-schatten, verklaarde Taman Loedjoek in het Hollandsch, werden dat nu; en toovermiddelen van onschatbare waarde. Verlucht wilde Herman vertrekken, toen plotseling, met schreeuwen van vreugde, alle Dajaks overeind sprongen. Uit het Nergens, scheen het wel, was een woudlooper tusschen

hen verschenen, die een jongen hond aan een touw gebonden, op den arm hield, een vurig dier, dat, ooren steil, oogen overal, neusvleugels wijd open, de lucht opsnoof, trillend van jachtdrift.

‘Van een Poenan gekocht,’ zei lakoniek de nieuwkomeling.

Al de woudloopers omdrongen hem.

De Poenans, zei Taman Loedjoek, waren een woest volk, koppensnellers nog altijd, hoezeer de Kompanie (zooals het volk nog altijd de Regeering noemt) het ook verbood en trachtte te beletten, zwervers hier en ginder, nergens te vinden of te vatten, de felste jagers van de Barito-landen.

‘Soeta!’ riepen de woudloopers, ‘voor hoeveel?’

Soeta stak drie vingers op. De woudloopers keken naar drie moeten op zijn lederen gordel. De rijksdaalders hadden daar tot nog toe enkel als sieraad gezeten.

Toeak, de woordvoerder van de eene bende woudloopers, zei met een stem die klonk als een gong:

‘Soeta! Ik geef je vier rijksdaalders voor dien hond.’

Toeak's eigen jachthond was een onuitstaanbaar beest, te lui om zelfs maar te blaffen als

ergens een wild dier door kreupelhout kraakte. Toeak gaf hem een schop: hij liet zich schoppen en bleef liggen.

‘Soeta, hoor! Ik geef vijf rijksdaalders!’ ‘Ik zes!’

Het woord was nog niet uitgesproken, of daar kraakte dichtbij het kreupelhout. Met touw en al sprong de hond Soeta's arm uit, Soeta bijna medesleurend, een plas in, er weer uit, weg door dicht gewas. Soeta rende hem na, zijn lans in de eene hand, het lange houtkappers-mes in de andere. Vijf, zes, zeven jonge mannen renden hem na.

Bewonderend zag Herman naar die prachtige bronsbruine gestalten, als jonge dieren zoo lenig, sterk en snel.

Het werd weer stil in het moeraswoud. Toeak sprak op droeven toon:

‘Die komen misschien in geen dagen terug. Zij geven het niet op, zij geven het niet op! En dan, hoe zullen zij met een wildzwijn of een hert als buit pochen, grootspreken, heldendaden verhalen, tegen elkander op-liegen!’

‘Als nog wel andere jagers op deze ronde aarde,’ dacht Herman. Voor zijn verbeelding rees een jagers-herberg in Brabant op, waar op den schouw gekorven stond: ‘Wie weet of 't waar is?’

En hoe goed, hoe goed begreep hij nu, dat de Dajaks niet weg te lokken waren uit het oerwoud!

Gedachten, veel en velerlei gingen hem door 't hoofd, op den urenlangen terugtocht naar huis. Opnieuw wist hij zich aangegrepen door het gevoel, dat hem en Duijveke zoo vaak overmeesterd had, het gevoel, eenige duizenden jaren geschiedenis in enkele uren te herleven.

Was er werkelijk niets wezenlijks veranderd in de menschen, in al dien tijd?

Herinneringen van Taman Loedjoek uit zijn vaders tijd.

Taman Loedjoek legde Herman en Duijveke uit, hoezeer de Kompanie getracht had, een einde te maken aan de twisten der Dajaks over grondbezit in het moeraswoud. Daarvan had zijn vader hem aldus verhaald.

‘Er kwam een Toean uit Batavia, een Afgezant van den Zeer Grooten Heer. Hij nam zijn intrek in den pasangrahan¹⁾, vandaar is uit de verte het moeraswoud te zien. In de muskieten-kamer van den pasangrahan nam hij zijn intrek. Daar werden hem vele brieven en boeken gebracht, te vele om te tellen!

1) Logement voor ambtenaren.

Alle die boeken las hij. Zoo zeer ijverig was hij, zoo zeer geleerd!

Toen liet hij de Oudsten komen van alle de dorpen in den omtrek van het moeraswoud, alle Hoofden en aanzienlijken. En door zijn tolken sprak hij tot hen:

“De Zeer Groote Heer te Batavia wil, dat deze twisten aangaande stroomgebieden ophouden. Te eenenmale onvoegzaam zijn zoodanige twisten! Het moeraswoud moet volgens recht en billijkheid verdeeld worden tusschen alle waarlijk rechthebbenden, zooals wouden verdeeld worden in Nederland.

Daar moeten zijn afscheidingen, die niet omgerukt kunnen worden. Daar moeten zijn wegen en merkteekenen. Op palen, diep in den bodem gedreven, moeten de namen staan van de dorpen, zeer groot met zwarte verf geverfd, dat een ieder ook van verre reeds kan lezen en niemand onwetendheid voorwenden. Ook moet rondom het moeraswoud omheining worden gemaakt, scherp-stekelige, die geen roover doorbreken kan en ook geen wild beest kan die doorbreken”.

De aanzienlijken en Oudsten van het land hoorden en zeiden:

“Wij hebben gehoord, Groote Heer.”

Toen vertrok de Heer Afgezant wederom.

Alle de aanzienlijksten en Oudsten deden hem uitgeleide, met groote eer.

Later vergaderden zij. Er was er geen, die zich aan de vergadering onttrok. De priesters verrichtten alle de voorgeschrevene gebeden. Zij brachten alle de voorgeschreven offers. Vele runderen zijn toen geslacht, vele zwijnen; de groote gongen dreunden.

Maar toen zij wilden gehoorzamen, naar hun plicht, wisten de Hoofden en Oudsten niet hoe.

En niemand werd gevonden, die het hun verklaarde'.

Taman Loedjoek zweeg.

Wat ging er nu om achter dat effen voorhoofd? Hoe spraken de Dajaks onder elkaar over wat toen was geschied? Herman zag weg van den Inlander; maar al te duidelijk stond de geschiedenis van den handels-oorlog geboekstaafd in de documenten op het controleurskantoor tusschen Barito en moeraswoud, moeras van driemaal de breedte van Nederland. Wie dacht nog aan het verderf, lichamelijk, zedelijk, maatschappelijk, waarmede de onbloedige krijg de wereld had geteisterd? Oneindig erger was immers sedert dien misdään. En ook al weder, scheen het wel, vergeten...

Ervaringen van een oogarts

Dr. Venema, de oogarts, was op het Controleurs-kantoor gekomen om politie-hulp tegen zijn weerspannige patienten. Onder pas-genezenden waren zij, die enkel door hun tovenaars zich verkozen te laten behandelen, haarden van altijd door hernieuwde besmetting in hun dichtbevolkte huizen.

Hij verbaasde Herman en Duijveke door over de Dajaks te spreken als over een hoogbegaafd volk, dat kiemen in zich droeg van de schoonste mogelijkheden.

‘Noodig is, met dat al, hen uit het moeraswoud te halen en uit de vuiligheid. Dat zal eindeloze moeite en geduld kosten, waarvan wij zelf het slagen wel niet zullen zien. De vrijheid is zoo zoet! Zeggen wij zelve niet altijd nog: Vrijheid blijheid! En deze wilden, deze wezens van den Barito en het moeraswoud leven in een vrijheid toomeloos. Bij hen echter zijn waarden ongerept gebleven die in de “beschaafde wereld” tot onherkenbaar wordens toe geschonden zijn. Wat wordt daar gemeend met “schoonheid”? Meestal toch enkel prikkeling der zinnen.

De schoonheid die de Dajak zoekt, ja! die hij schept, is van zuiverder aard.’

Hij reikte zijn toehoorders een sierlijk be-

sneden bamboekokertje, zooals Herman er pas een in het moeraswoud had gezien.

‘Een Westerling ziet daarin niets dan een spel van lijnen aangenaam voor het oog. Op zijn best, als hij wat verder nadenkt, bewondert hij de feillooze zekerheid van oog en hand waarmee zonder passen, meten, berekenen, een wildeman dat lijnenspelletje heeft gespeeld, zóó dat alles volkomen nauwkeurig past. Maar toen hij dat kokertje zoo maar uit de hand versierde, meende de Dajak met elke lijn iets, dat het zicht- en tastbare oneindig verre te boven gaat. Hij meende dingen der eeuwigheid. Schoonheid die de hoogste schoonheid zoekt.

Dajaks zijn dichters, muzikanten, kunstenaars, zooals de natuur van den beginne aan heeft gewild dat de mensch zijn zou, al was hij tegelijk ook een dier. Zij zoeken, op hoe onbeholpen wijze dan ook, het betere, blijvende. Zij tasten of zij het mochten vinden, dat onbegrijpelijke, dat onweerstaanbaar is. Dat is het, wat ik lief heb in hen. Geen denkend mensch kan anders dan hen liefhebben. Ik heb er nog geen ontmoet, die lang genoeg, werkelijk lang genoeg, met hen was omgegaan, of hij hield van hen. Als gij het nog niet mocht doen, gij beide jongelui, ge zult

het weldra. Zelfs al dacht gij een enkele maal, maar juist te zijn ontkomen aan een schoone kans op gesneld worden, naar voorvaderlijkvrome Dajakwijs...'

Herman zei, bitter:

'Ik weet niet of het volk hier niet groot gelijk zou hebben als het de Westerlingen snelde. In alle vijf werelddeelen is arbeid van Dajaks en vrucht van Dajaksland ingelijfd in fabrieken, spoorwegen, universiteiten. Wat hebben de inlijvers, de vruchtgebruikers, de "intellectueelen" den Dajaks teruggeven? Nog niet zooveel als noodig zou zijn, om hier hygiënische toestanden te brengen. Die oogen, die ik in het moeraswoud heb gezien, ik kan de herinnering eraan niet verkroppen. Ik gevoel mijzelf als mede-schuldige, Westerling die ik ben. Er zouden zeker millioenen noodig zijn voor zulk werk. Maar die millioenen hebben diegenen, die er geen rooden duit van zullen afgeven, dan enkel voor een kans op nog meer millioenen.

In mijn ouderhuis hing een oud paneeltje. Er staat een man op in zeventiend'eeuwsche dracht die een gans onder den arm houdt - een Adriaan Brouwer type, een allerignobelste tronie. En voor legende: "mon oie fait tout." Monnaie fait tout.

Inderdaad, in-der-daad...'

Duijveke, die de oogen niet af had gehouden van Herman, zag als een hulpzoekende den oogarts aan. Met den zweem van een glimlach tastte hij naar haar hand:

'Geen enkele reden tot zulke bezorgdheid. Uw man heeft geen malaria opgedaan in het moerasbosch - en geen infectie van oogziekte.' Toen tot Herman:

'Niet veroordeelen. Niemand en niets veroordeelen! Er gebeurt niets dan wat gebeuren moet. Maar het duurt wel heel lang soms, eer dat blijkt. Wij menschen zijn te ongeduldig meestal.

Om terug te komen op het begin van ons gesprek, - het heeft U misschien al veel te veel tijd gekost naar den zin van de Dajaks - ik heb al zoo dikwijls water-gerucht vernomen aan het vlot! Ik kan dus rekenen op Uw bestuurs-ambtenaars' bijstand? 'De sterke arm' is noodig, om sommigen van mijn patiënten aan de operatie-tafel te krijgen.

En op de valreep van deze eerste ontmoeting, die thans immers eerste van vele volgende zal zijn: een enkel woord nog: Geld kan mij bij mijn werk niet anders dan tijdelijk helpen. Op den duur zijn mijn blinden alleen gebaat door wat hier gebeurt.'

Hij raakte met zijn lange fijne hand lichtweg Hermans horst aan.

‘Bij mijn blinden zelve, bij de djeloetoengheerschers, bij een ieder en iegelijk onzer, zonder uitzondering. Of neen! zonder uitzondering toch niet. Zij zijn er, zij zijn er, de weinige waarachtig-heiligen, door de millioenen der geweld-aanbidders bespot, die boven zichzelf leven. Dank zij der met geen naam te noemen Macht, die hen leven, doet - zij zijn er!’

Hij ging.

Duijveke zat met lichtende oogen.

Herman zag vóór zich, nadenkelijk.

Veel beweging op den Barito

De hekwieler was in aantocht.

Taman Loedjoek verklaarde den Allards de velerlei beweging op den Barito.

In prauwtjes zoo smal, dat hun rank lichaam er in paste, als in zijn schelp een schelpdier, lieten woudloopers zich stroom-af drijven. Hij wist den naam van dezen en gene, en van een vertelde hij de geschiedenis:

Abin Djaloeng en zijn vrouw hadden geen voorspoed gehad, maar zij waren ook getrouwd tegen den zin van hun ouders. Einde-

loos was het smeeken, paaien, weenen, onderhandelen geweest. Een ieder sprak daarover met groote afkeuring.

Het kon niet anders of zij moesten het verliezen in het geschil over den bijenboom. Van dien boom hadden zij groot voordeel gehoopt. De takken waren zwart van nesten. Wat hadden zij daaruit niet kunnen krijgen! Zóóveel was, dat er schijven van te gieten waren geweest zoo groot als de raderen waren der buffelkar van den geldschieter. En wat over- en overvloed van honing om naar den eisch met sirihblad te koken, mooi helder rood!

Zij hadden de bijen bezworen, toen zij het vuur aanlegden om met rook de bijen te verdrijven. De vonken vlogen hoog op.

Taman Loedjoek wiegde, met eenige moeite, zijn scheefstaand hoofd. Hij sloot de oogen. Hij begon te neuriën. Droevig klonk de sleepende wijze:

*'O bij, die aan het nest hangt,
Val neder met de vonken!
Denk nu dat gij dartelt in goud!'*

Maar het geschil was reeds gaande met zijn buurman Djoengan. Wel is waar, die had geschillen met vele menschen.

Hèm, zeide hij, behoorde de bijenboom, hem de was en de honing. En hij bracht de getuigen aan, die wilden zweren, dat hij het was, die als allereerste den bijenboom had ontdekt, en die den grond rondom had gezuiverd van gewas.

Deze zaak zou wel spoedig voor den Grooten Heer komen. Zij was zeer verward, zeer! Want Djoengan had den menschen, die voor hem wilden getuigen, zeer veel geld gegeven. Abin Djaloeeng had zooveel geld niet te vergeven. Hij had ook niet genoeg te leen kunnen krijgen, nergens. Niemand toch heeft gaarne van doen met een mensch, die ongeluk heeft in alles.' -

Op een zeer groot vlot dreef een hut voorbij, stroomaf. Bleek in den zonneschijn brandde voor den ingang een klein vuur. Er hing een rijstpot boven. Aan den rand van het vlot zat een vrouw te wasschen. Kinderen liepen spelend her en der. De bewoner, Dahieng, hield met langen staak het vlot in het midden van den Barito. Hij was, zei Taman Loedjoek, een man die al lang had gedacht over verhuizen. Het ging niet naar wensch met zijn rijstvelden. Andere verdrietelijkheden waren er ook nog...

Hij had bloedverwanten wonen een eind-

weegs benedenstrooms. Naar die, zeker, was hij nu op weg. Hoe het bij de verhuizing was toegegaan, wist hij, Taman Loedjoek wel, zonder het gezien te hebben. Want alles stond vast. Zijn burens hadden geholpen bij het uit den grond lichten van de woning. Zoo is de zede. Niemand zal die ooit verwaarloozen! De priester was geraadpleegd omtrent een gunstigen dag. Er was gewacht op de vogels die in de richting vlogen van de reis. De burens kwamen op den offer-maaltijd. Terwijl de rook opsteeg van het offer aan de geesten, de goede en de toornige - er zijn vele zeer toornige in den Barito! - grepen de mannen de vier hoekstijlen aan van de woning. Zij zongen, opdat zij gelijke maat konden houden in het rukken.

Toen de woning geheel vrij was van de aarde droegen zij haar op het vlot. Dat lag aan een overhangenden boom van het erf gemeerd. De woning droegen zij er op, het huisraad, het veldgereedschap en het jachtgereedschap, het geheele bezit van Dahiang. Zelf waakte hij over zijn heiligen pot, dien hij van zijn moeder had geërfd. Schatten waren daarin! Er werd gezegd, tot een waarde van wel zesduizend rijksdaalders.

Taman Loedjoek geloofde dat wel. De moeder

was een verstandige en rijke vrouw geweest en een kind van rijke ouders, wier andere kinderen waren gestorven, zoodat zij met niemand had behoeven te deelen.

De varkens waren op het vlot gejaagd, drie varkens met hun biggen, de kippen zaten onder korven, er kon er geen wegvliegen. - Over drie, vier dagen kon Dahiang bij zijn bloedverwanten zijn. Die zouden zich ten zeerste verheugen! Het was goed als familie bijeen bleef. Zij lieten hun kinderen samen trouwen, zij zagen kleinkinderen opgroeien naar den wensch van hun harten, het familiebezit werd niet verdeeld, geen twist kon komen later, geen rechtsgedingen, waarvan de uitslag immers altijd onzeker was, het leven werd gelukkig...

De Allard's stonden verbaasd over de beteekenis, die het geld bij deze halfwilden had.

Krokodillen als bemiddelaars bij vrijstelling van belasting

Door Taman Loedjoek bijgestaan, begreep Herman dat de bevolking der dorpen inderdaad de belasting had betaald: maar dat voor de Hoofden het onderscheid tusschen 's Lands penningen en de hunne niet zeer duidelijk was.

Ook ervoer hij, dat onder bepaalde voorwaarden, aan zieken en bedaagden vrijstelling van belasting werd toegestaan: en hij zag wonden, zoo afgrijselijk, dat die hem inderdaad voor zulke vrijstelling voldoende reden schenen. De lijdens zelven bekreunden zich niet daarom. Een van de ergst-nalatigen nam hij mede naar 'de boei', de uiterst primitieve en gemoedelijke gevangenis op het erf van de Controleurswoning. Doch begaan met het droevige gezicht van den schuldige, stond hij hem toe in zijn verloren tijd te visschen van het vlot voor het Controleurshuis af.

Bedrukt zat de Dajak. Hij had heimwee.

Hoeveel zeer genoegelijks was er pas gebeurd bij hem thuis!

Voor weinig tijd nog had hij rijkdom gehad van allen aard. Uit den Barito gevischt, uit de rots gehouwen, met wedden, met eindelooze rechtsgedingen, met lange listen wèldoordacht gewonnen, geëerfd van voorouders in goeden doen, na veel loven en bieden gekregen voor zijn dochters, uitgetrouwd naar zijn en zijner vrouws zin.

Toen kon hij wel tevreden leven. Zijn speeltolletje kon hij laten draaien den heelen dag. Hij ging op de jacht naar de wilde zwijnen, die, als hun lekkere vrucht rijpt, den Barito

komen overzwemmen, wanneer het donker wordt. Hij had een rappen jachthond, duur betaald wel is waar, maar zijn geld wèl goed waard; tezamen met het schrandere en snelle en sterke dier had hij een jachtbuit zoo als er nog geen was gezien in het dorp: rhinoceroshorens, slagstanden van wilde zwijnen, een geheel gave krokodillen-huid, stekelvarkens die in hun ingewand den onbetaalbaren bezoar-steen dragen.

Het allerlekkerste eten sloeg hij naar binnen tot zijn buik er rond van uitstond, met twee handen greep hij in de rijst en al de toespis; wilde het niet meer naar binnen, hij braakte en begon opnieuw; hij dronk palmwijn bij kokers vol. Op zijn gemak en in alle rust wedde hij bij hanengevechten, hoewel de Kompanie dat niet toestaat, zijn helpers hielden de politie op een afstand. Hij slenterde de markt op en af in geheel nieuwe kleeren en sierde zijn vrouw op, dat zij blonk. Hij kon naar den eisch geschenken aanbieden, meedoen bij feesten waar heerlijke muziek werd gemaakt op gongs, trommels, fluiten, de Perzische viool, de als een watervalletje zoo liefelijk klokkende angkloeng.

Gedichten werden daar voorgedragen over de geschiedenis van zijn stam. Een zanger met

ver-weerklinkende stem zong twee, ja drie nachten achtereen van dapperheid en liefde. Schoon als de opkomende maan was de aanminnige prinses, onverwinnelijk de blinkende held, wiens helm hem onzichtbaar maakte, die reisde in een vliegende prauw en somwijlen zijn glans verduisterde achter het mom van een Poenan.

Toen was het leven zooals het altijd wezen moest.

Maar toen de geldschieder zijn zwart-beteekend papier ontvouwde, toen veranderde op slag en op onbegrijpelijke wijze alles. Toen was hij och en och! zoo diep in de schuld bij den geldschieder. Want die begon te spreken van ‘voorschot’ voor reisgeld naar een afgelegen stroomgebied, ‘een ander water’, wat nieuwe kleeen, voor levensbehoefte, voor - (het allerergste was dat) voor belasting. Te veel om op te noemen was dat alles, wat een mensch vanzelf vergeet. De oogen van den geldschieder boorden hem door merg en been.

Hij kon niets zeggen dan:

‘Het zal zeker zoo wezen als de Toean zegt, als geschreven staat op het papier van den Toean. Ik ben maar een Dajak, een dom mensch.’ Droevig naar huis gaan was het toen geweest, droevig het ontwijken van de oogen der vrouw,

vragend soms, en soms gestreng; droevig het paaien en sussen van de kinderen, die dreinden om duiten voor de zoetigheid-kraampjes op de markt.

En nu zat hij hier bij den Grooten Heer in de boei!

* * *

Dien ochtend, vóór zons-opgang, stonden Herman en Duijveke in den tuin. Trotsch toonde zij haar zelf-gekweekte uien, zelf-gekweekte ananas. De twee overlegden omtrent een hertje dat een woudlooper den vorigen avond had gebracht. Het fijne dier zag schuin langs hen heen met zijn schoone oogen, doorzichtig bruin. Telkens stiet het een hoogklagend geblaas uit. Daarop antwoordde geblaas uit een verte.

Frischheid was over alle dingen van het waterlandschap. Het gras lag glinsterig wit, ruig. In nog schemerig geboomte tsjilpten en zongen de heldere vogels. Wau-Wau aapjes, de ochtendverkonders, riepen met een koerend geluid. Daar klonk, uit de verte naderend triomfante muziek, gong-gedreun, fluiten, vlijmend-zoet. Taman Loedjoek verscheen. Op een wijze, die voor de Allards steeds nog onverklaarbaar was gebleven, kwam hij altijd als geroepen.

De vorige machthebber op Bandjermasin had een premie uitgelooft voor het aanbrengen bij het bestuur van een krokodil uit den van krokodillen wemelenden Barito.

Taman Loedjoek verklaarde:

‘Iemand brengt een krokodil tot den grooten Heer’.

De timmerman, die ijverig zijn werk in alle vroegte was begonnen, kwam aanlopen met een zwaar stuk plank. Hij en Taman Loedjoek zagen elkander aan. Allen luisterden: om de zwarte ruigte van den oever-voorsprong henen, die in de onafzienbare wijde en vlakke stond als in zee een kaap, verscheen de muzikende prauw.

De roeiers zongen. In de maat rees en daalde de riemslag. Een donker iets bezwaarde de prauw aan de rechtzijde zóó, dat zij geheel overhing. Aan een staak golfde, lang, een gele wimpel, de koningswimpel, die den krokodil, - Koning van den Barito, - toekwam.

De visschende Dajak week, in schroom, terzijde, toen de prauw stilhield aan het vlot. Taman Loedjoek wierp een blik op den uitstijgende, die in feestgewaad was gekleed, en zeide:

‘Het is Barau, het dorpshef van Saupilan, hij, die de vele tooverspreuken en bezweringen

kent, en ook twee bezoarsteenen bezit. Vele maanden geleden nu al, is hij, staande aan den oever, aangegrepen door een krokodil. Maar dien stiet hij zijn mandau in het oog. Om de ondragelijke pijn moest de krokodil loslaten.

Ook tegen krokodillen zeker heeft die man tooverspreuken. Ziet, Ziet! Hij heeft er een gevangen! Ah! wat zeer groote krokodil! Zoo groot zag ik er nog nooit een!’

Het donkere ding, dat met strak aangetrokken rottan aangebonden lag langs de rechterzijde der prauw, gaf plotseling een geweldigen ruk omhoog. Het ranke vaartuigje was er bijna van gekanteld. Een Dajak sprong toe en sloeg het monster met drie mandau-houwen den kop af.

De timmerman kwam toegelopen met zijn zware plank. De kop beet er naar.

Knarsend gingen die zwaarden en zagen van tanden door het hout.

Barau was den grooten Heer genaderd, diep groetend.

En toen hij verlot tot spreken had gekregen: ‘Ik groet den Grooten Heer van het hoofd tot de voeten! De groote Heer is mijn Vader en mijn Moeder!’

Hij trok zijn feestkleedij opzij.

Verschrikkelijk liep een dubbele reeks littekenen van knie tot heup.

‘Groote Heer! De Groote Heer zelf heeft het nu gezien, met ontwijfelbare duidelijkheid.

Ik ben een gunsteling van den grooten God, van Matahara, den Schepper van het Heelal. Te eenenmale onvoegzaam zal de Groote Heer zelf het oordeelen, als een zoodanig man belasting zoude betalen.

Om vrijstelling, Groote Heer, om vrijstelling smeekt Uw slaaf!’

En hij groette opnieuw, dat lenige lichaam buigend, tot hij bijna de aarde aanraakte met zijn hoofd. Het lange haar veegde over den grond.

Zoo streng als hij kon, zeide Herman: ‘Barau, de Kompanie staat het niet toe’.

Dit antwoord leek Barau niet terneder te slaan. Geen zenuw vertrok in het gladde gezicht. Nadat hij de toegekende premie zorgvuldig in zijn kleedij had gewikkeld, haalde hij den gelen wimpel af van de prauw en beval zijn roeiers terugkeer.

Duijveke was tot in de lippen toe wit geweest. Nu lachte zij Herman toe, die lachte.

‘Of wij, Westerlingen, ooit zoo heel blijmoediglijk belasting betalen?’

Ouderliefde

Duijveke had het zieke kind der jonge Dajaksche verpleegd. Zij had er de moeder toe gebracht, het aan haar over te laten, in plaats van den priester-toovenaar te roepen. Zij was niet van het bedje geweken, voor het kind weer geheel gezond was.

Taman Loedjoek sprak:

‘Hoe zeer lief zal de moeder van nu aan de Groote Vrouwe hebben. Het is met woorden niet uit te spreken, hoe lief wij Dajaks onze kinderen hebben!

Indien de Groote Heer zelfs maar een kleinen tijd in een huisgezin van Barito-volk kon leven, dan zou hij ervaren, hoeveel ouders over hebben voor hun kinderen. Alles willen zij hun geven, alles. Zij bedenken hoe zij altijd meer nog kunnen geven, altijd en altijd meer. Van het begin van haar zwangerschap af heeft de man zijn vrouw liefgekregen, met een nieuwe liefde. Hij bedenkt hoe alle gevaar van haar af te houden, dat de geesten kunnen aandoen, die menschen het geluk, van ouders te zijn, misgunnen.

Geen toovermiddelen zijn hem te kostbaar, hij steekt zonder eenige aarzeling zich diep in de schulden. Een vader zal zijn kindje een

morgen lang op den rug dragen, hij wordt het niet moe. Hij tast over zijn schouder naar het kleine handje, dat houdt hij met liefkoozingen vast in zijn hand. Hij snijdt het mooiste speelgoedje voor zijn kleintje. Geen moeite is hem teveel.

Als de moeder weer op het veld gaat werken heeft zij toch het kindje bij zich. De draagmand heeft zij zoo fijn gevlochten, zoo heerlijk versierd met geluk-aanbrengend sieraad, het is een lust voor de oogen, die te beschouwen.

Hoe lang heeft zij daar aan gearbeid, honderd gedachten denkende voor het geluk van het kind!

Een vreemde gunt zij geen blik daarop, ook als het kind al lang volwassen is, - dat zou nog de volwassene kunnen schaden. Zij zou liever verhongeren dan de draagmand verkoopen, al was het een zeer machtige, een alles-vermogende, die haar wilde dwingen, zooals de vorige, Zeer Groote Heer op Bandjermasin.

Bij den Toean Doktor, die menschen geneest van blindheid, kwam eens een vrouw, wier kind leede oogen had. De Toean Doktor trachtte zeer lang het kind te genezen, maar het was al te ziek, zeide hij ten laatste, aan de

oogen niet alleen, neen, ziek was het geheel en al.

Het kind stierf.

De Toean Doktor gaf schoone versierselen voor het grafje, hij liet de moeder kiezen wat zij wilde uit zijn huis.

Zij vroeg ook suiker.

‘Neem zooveel suiker als Uw hart begeert,’ zei de Toean Doktor.

Hij wist echter niet, wat de vrouw wilde met suiker. Die wilde zij voor het graf van het kind. Om suiker had het altijd zoo zeer gevraagd...

Afgesloten balans
Johan van der Woude

Pareau, die in de schaduw zat van den steenen leeuw op de trap naar het strand, luisterde naar het gebel van de kleine kustboot, die iederen middag tegen vier uur voor het strand stopte, de passagiers voor het dorp in een roeiboot afzette, langzaam draaide en, begeleid door slierten rook, in de richting van Amalfi om de rotsen uit het gezicht verdween.

De roeiboot naderde over het gladde water: een vaal, maar uiterst beweeglijk voorwerp in het schelle licht. Achter den roeier zat een passagier schrijlings op een bank, dien Pareau onmiddellijk herkende aan den stand van zijn hoofd terwijl hij naar boven tuurde en de wijze, waarop hij met gestrekte armen op het boord leunde. Pareau liet zich achterover zakken tot hij languit op de balustrade lag en sloot de oogen. De wereld bestond nu uit geluiden, van geheel andere sterkte en toon dan wanneer men zag. Op den berg achter hem knalde het schot van een vogeljager en in de lager gelegen tuinen zongen menschen, die citroenen en vijgen plukten. Terzijde, in het restaurant, rinkelde glaswerk op de marmeren bladen der tafeltjes en vanaf het strand klonk het gebonk van hout tegen hout uit de visschersbooten. Er speelden

kinderen op de kiezelsteen en stookten joelend een vuur onder den pot, waarin anders netten werden uitgekookt.

Maar door alles heen hoorde Pareau het geplas van riemen in het water, het geknars van de roeiboot die op het strand werd getrokken, de voetstappen en de stem van den passagier, die over het kiezel naderbij kwam en naar den huisjongen van het pension Costa Bella schreeuwde.

Ook toen hij voorbij den leeuw liep, hield Pareau zijn oogen gesloten en luisterde, hoe de ander moeizaam en ontwend de eerste treden besteeg van de reeks trappen die naar boven voerden.

In deze Moorenstad ontliiep men elkaar echter niet en voor de kleine kolonie buitenlanders kon men niets verborgen houden. Reeds dienzelfden avond, op den weg tegen de balustrade gezeten voor de Bar, zag Pareau Maarten Venter door de schemering naar boven komen en de verlichte Bar binnengaan; even later kwam hij met een gevuld glas naar buiten, keek naar de zwarte zee, die als de bodem van een spelonk in de diepte lag en waarop reeds lichtjes van visschersbooten dreven en knikte Pareau toe, alsof hij hem slechts enkele uren, inplaats van maanden

geleden voor het laatst had gezien. Voorzichtig zette hij zijn glas op den gladden steen. ‘Ben je hier zonder Lea?’ vroeg Pareau, die het evenmin noodig vond den ander op de gebruikelijke manier te begroeten. Toen Maarten arriveerde vermoedde hij reeds, en nu wist hij het zeker, dat Lea hier ook niet komen zou.

Venter knikte. ‘Ik zag je vanmiddag, maar ik kon mij begrijpen, dat je je slapende hield en in die bezigheid wilde ik je niet storen. Je bent er toch ontdaan van, veronderstel ik. Je was altijd en je bent 't nog, een goed vriend van Lea.’

‘Waar is zij nu?’ vroeg Pareau. ‘Neen, ik had mij niet voorgesteld jullie nog samen te zullen zien.’

‘Vertrokken. Ik weet niet waarheen en dat interesseert mij ook niet zoo erg.’

De ander zweeg. Achter het gezicht van zijn vriend zag hij de gestalte van diens vrouw: een hooge, sterke vrouw, met een gelaat dat fascineerde en prikkelde, slank en beenig en bijna onbeweeglijk; het dikke haar stond wijd uit: een glanzende krans om den hoogen schedel. Het scheen wel, dat deze verschijning den man voor hem opslokte, alsof op een plaat twee foto's waren genomen.

Het werd een onwerkelijk mengelmoes voor Pareau's turende oogen, waarin eerst weer orde werd geschapen toen Maarten zijn glas van de balustrade nam, uitdronk en met een flauw lachje zei: 'Je bent wel erg ontdaan.' Pareau keek hem na toen hij wegslechterde en, eenmaal buiten den lichtkring voor de Bar, een schaduw werd: deel van den avond. Deze ontmoeting, waarover hij zich niet had verbaasd, verplaatste hem in een reeks gebeurtenissen, waarmee hij zich tijdens zijn verblijf in dit dorp niet meer had beziggehouden. Zelfbedrog, begreep hij nu, want Maarten's verschijning was zoowel een verademing als een kwelling. Het was, alsof hij gedwongen werd op dit oogenblik partij te kiezen voor Lea of Maarten en diens flauwe, maar nog even hooghartige glimlach als vroeger stemde hem wrevelig tegenover den vriend, dien hij enkele maanden geleden tegen alles verdedigd en gehandhaafd zou hebben. Hoewel hij reeds lang uit het gezicht verdwenen was, - waarschijnlijk zou hij den avond met pokeren doorbrengen, - verbeeldde Pareau zich nog altijd zijn luie voetstappen te hooren, met welk geluid een steeds grooter wordende teleurstelling hem beving. Hij stond onrustig op en haastte zich

den anderen kant uit, tot voorbij den waterval, waar de koude luchtstroom, die daar over den weg trok, hem kalmeerde.

Hij wandelde terug, boog voorbij de Bar naar links, tastte de smalle trap af, die in den rotswand van de kloof was uitgehouwen en bereikte, voorbij de poort van het voormalig Bisschoppelijk paleis, die als de muil van een monster in den muur terugsprong, daarna door een gang, aan beide zijden door hoge muren ingesloten, den toegang tot zijn terras. Hierachter bevond zich zijn woning, bestaande uit twee kamers en een keuken, die door een smalle trap, overhuifd met druivenranken, met dit terras in verbinding stond.

Vandaar zag men uit over de Westelijke helling van de kloof, waar 's middags het eerst schaduw viel, over den weg naar Amalfi in het Oosten, de enkele villa's en het kerkhof hoog tegen den berg en in de diepte over het strand, de kerk, de moskee, het visschersdorp en de zee. Achter zijn huis verrees de berg: zestienhonderd meter hoog: een grauwe klomp steen in het zonlicht, een wand vol levende kleuren in de schaduw. Deze kolos verdroeg hij niet; zij drukte hem fijn en ook de zee, door een waas met den hemel verbonden, waardoor de afstanden in elkaar

schrompelden, genas hem niet van zijn angst voor het steen in zijn rug. Alleen 's avonds gaf de duistere poel daar beneden hem rust: dan vermoedde hij in haar de Noordzee. Niet alleen dat Maarten's komst hem er schijnbaar toe dwong partij te kiezen, hij werd bovendien geplaagd door de vrees, dat deze Maarten Venter hem teleurstellen móest, dat hij tevergeefs de oude vriendschap in hem zou zoeken, dat hij een ander was, met wien hij weinig meer gemeen had. Wat raakt mij dit geval, dacht hij ontstemd. Maarten is weer alleen. Lea is alleen. Zij is een goede vriendin. Ik kan haar opzoeken. Hij is hier. Ik kan met hem praten. Wie gelijk heeft, kan me niets schelen. Als toeschouwer weet je er toch niets van. Zelfbedrog, begreep hij oogenblikkelijk, want het kon hem wel degelijk schelen. Waarom plaag ik mij hiermee? vroeg hij zich af. Omdat ik al partij gekozen heb, Maarten niet verliezen wil en bang ben, dat hij mij intusschen heeft laten schieten. Hij blies het houtskoolvuur aan, wuifde langen tijd met den waaier voor de open gaten in het fornuis, zette koffie, waschte af en luisterde onderwijl naar de geluiden van buiten en het geschuifel van nachtdieren op de steenen; hier huisde ergens een slang, waarvoor hij

op zijn hoede was. Onder deze bedrijvigheid begreep hij, dat het niet genoeg was uit vriendschap partij te kiezen. Hij had geen critiek op Maarten, het werd hem echter een behoefte zich opnieuw met hem te meten. Hij wantrouwde hem niet, ergerde zich niet aan hem, het verraad speelde nog geen rol en ook was hij niet positief in iets teleurgesteld. Het gelijk of ongelijk tegenover Lea legde geen gewicht in de schaal; er was slechts sprake van angst dat Maarten een ander geworden was, van twijfel aan een reeds lang gevestigde zekerheid, en derhalve van twijfel aan zichzelf.

Zijn koffie slurpend keek Pareau vanuit een ligstoel naar den nachthemel en de bergen, die door de maan werden beschenen. In de schaduwen en lichtplekken, die over het terras, de muren en balustraden vielen ontdekte hij ieder oogenblik het koele gelaat van Lea; soms donker, als door de zon verbrand, soms licht en strak: opgemaakt, door een booglamp beschenen. Daar voegden zich duizend beelden uit zijn herinnering aan toe; Lea te paard, als zij over slooten of hekken sprong, - aan tafel tegenover gasten, die zij door een gebaar aan het spreken kreeg, - in winkels, theaters, buiten- of binnenshuis,

altijd met dezelfde rechte houding, de trage bewegingen, het onaandoenlijk gezicht en de zachte stem, waardoor zij veelal niet was te verstaan. Maar hij kende haar ook met een wit en vertrokken gelaat en een te schelle, rauwe stem; dat was hij ontvlucht. Maarten verdween totaal in deze beeldenreeks; daarin was voor hem geen plaats naar het scheen. Pareau schrok hiervan; verried hij de oude vriendschap?

De eerstvolgende dagen ontweek hij Maarten. Dat geschiedde niet bewust. Hij bleef thuis en op sommige oogenblikken verwachtte hij den ander te zien verschijnen. Maar zijn gedachten lieten beide mensen niet los; hij was in hun geval betrokken.

In dezen tijd vormde hij zich voor het eerst een beeld van wat Maarten en Lea waren en hij was nog sterk genoeg aan den gezamenlijk beleefden tijd gebonden om te beseffen, dat het verraad in deze onderzoekingstocht school en dat het resultaat ervan moest zijn het verlies van Maarten of een schrobbeering aan zichzelf.

De toeschouwer van het duel tusschen twee mensen, die hem beiden ter harte gaan, verschuilt zich spoedig achter een voorgewende onpartijdigheid. Hij formuleert zijn

meening te voorzichtig voor dengene die in het gelijk staat en spaart den ander. Hij trekt zich terug, als ware hij in staat een objectief oordeel te vellen en treedt eerst op, als het duel uit vermoeidheid van partijen voor korten tijd wordt gestaakt. Hij is de bewoner van niemandsland, die daar een veilige schuilplaats heeft. Hij is de scharrelaar in de belangen van anderen, de onderhandelaar met de witte vlag en tevens de man, die soms het kruit ontbranden doet. Hij spaart het doel van beiden voor critiek en is de bondgenoot van het compromis.

Pareau kende vele uitingen van het duel tusschen Maarten en Lea. Hij had zich echter, teneinde te behouden wat hij bezat, nooit anders dan oppervlakkig met de oorzaken ervan bezig gehouden. Deze ontdekking, kwelde hem en hij moest zich er tegen verzetten, Maarten op te zoeken en impulsief over allerlei opheldering te vragen; hij vreesde, dat het aan hemzelf te wijten was, dat beide vrienden nu een andere gestalte kregen. Het kwelde hem ook, dat Maarten in zijn herinnering vervaagde; hij kon slechts aan Lea denken; Maarten werd een schim, hun vriendschap een fabel, zijn bestaan een legende. Een vage gestalte, meegesleurd aan de hand

van zijn vrouw. Als uit een mistwolk dook zij voor hem op, *alleen*, waardoor zelfs haar uiterlijk een wijziging scheen te ondergaan. Gescheiden van hem was zij een ander wezen, veelzijdiger, sterker en verrassender dan hij ooit had vermoed, welke verandering hem dank zij haar afwezigheid niet teleurstelde. Hij begreep daardoor, met welk een verbittering de strijd tusschen beiden moest zijn gevoerd. Dat bewonderde hij. Het pleitte voor beiden en bande de deernis uit. Men heeft geen medelijden met menschen die boven het zelfbeklag verheven zijn. Neem dat verheugde hem zelfs, omdat hij in zijn rol van nutteloos onderhandelaar zoowel de een als den ander had onderschat. Slechts onbelangrijke uiterlijkheden van dit gevecht waren hem bekend; nooit had een van beiden hem er werkelijk in betrokken. Zij stonden toe dat hij praatte, praatte en daarmee hun vermoeidheid vulde. Dat hij om den tuin was geleid, dat zij hem nooit als scheidsrechter hadden aangesteld of ingelicht schokte de oude vriendschap, maar vervulde hem vooral van trots over hun onbuigzaamheid.

Lea verrukte hem zoo in haar nieuwe gedaante, dat hij Maarten's schim in het schemerduister

van haar schaduw liet. Zijn woning werd bevolkt door Lea; zij zat naast hem op het terras of schreed over de balustrade, waar zij soms als een beeld tegen de avondlucht bleef staan; onzichtbaar verwisselde haar costume. Zij zat tegenover hem aan tafel of stond in de kamer en altijd hoorde hij 's avonds haar pianospel onder het hooge koepelgewelf: parelende geluiden, die nooit resoneerden. Onder den ban daarvan sliep hij in, ontwakend in een leegte, die hij eerst weer met zijn gedachten moest bevolken. Langzamerhand werd hij omgeven door zooveel Lea-schimmen, - het leek wel alsof iedere eigenschap haar in een nieuwe gestalte herschiep, - een panopticum van allerlei, vaak vergeten voorvallen, dat hij Maarten vergat en zich als een partijdige, ja, met de verliefdheid van dengene die verrukt en verrast is, met Lea bezig hield; zij was voor hem nu niet minder dan een ontdekking.

Slechts eenmaal werd hij hieruit opgeschrikt, toen hij op een morgen Maarten langs den slingerweg naar het strand zag afdalen, hij slenterde daar in de zon, op zijn gemak en wel onbezorgd. Aan den stand van het hoofd zag Pareau, dat hij herhaaldelijk naar boven keek, waarschijnlijk naar de villa's tegen den

berg, de lucht of naar zijn woning. Pareau keerde zich haastig af; in dit stadium verdroeg hij de bekentenis van het verraad nog niet.

Tusschen al deze beelden van Lea dook soms een gelaat op en ontstond een geluid, dat de ruimte voor enkele oogenblikken ontvolkte: een vertrokken gezicht, dat star, blindelings haatte en een langen, schellen dubbeltoon, die in een geschreeuw eindigde. Dan sloot hij de oogen, balde de vuisten, en verdrong dit beeld en geluid. Maar op den achtergrond bestonden zij als dreigementen en zij hadden Maarten in hun gevolg. Langs dezen omweg bevrijdde Maarten zich uit Lea's schaduw en was hij aanwezig, terwijl Pareau zijn herinneringen ordende. Hoe graag hij het ook wilde, Maarten was niet te verbannen. Pareau degradeerde hem voorloopig echter tot een tegenspeler van het tweede plan: willoos, een marionet. Geen bewuste vervalsching, waardoor Lea's beeld aan oorspronkelijkheid won, maar een eenzijdige instelling op hun geval, als gevolg van een tijdelijke voorkeur.

Ook vroeger vond hij Lea een bekoorlijke vrouw, die een merkwaardige aantrekkingskracht bezat: als 't ware passief, waaruit was op te maken, dat zij veroverd wilde worden.

Haar regelmatig figuur was van een koele schoonheid, die uit het détail ontstond en daardoor werd beheerscht: de schouders, - de handen: spitse verlengstukken, die een ander tempo hadden dan de armen en derhalve daarmee contrasteerden, - de wijze waarop zij haar vingers over elkaar schoof. Kleeding veranderde haar niet. Haar schoonheid lag bovendien in de houding en het tempo van haar bewegingen, die haar een voornaamheid verleenden, waardoor zij zich niet om kleeding of versiersel behoefde te bekommeren. Zij scheen onbereikbaar, trotsch en tegelijk vervuld van een gratievolle genegenheid. Zij was altijd ver-af. Dit alles werd veroorzaakt door haar stem, die tijdens een gesprek steeds zachter werd en doordat de woorden moeilijker vloeiden: het geluid scheen uit te dooven, ja, te sterven: een echo, vlakke, dooreenlopende klanken. Dit bezat echter een bijzondere bekoring, voornamelijk gelegen in de noodzakelijkheid scherp te luisteren, wilde iemand den zin van haar woorden niet ontgaan. Ook dwong zij een ieder scherp toe te zien, want Lea's bewegingen verduidelijkten of illustreerden haar woorden niet. Zij stonden hiermee niet in merkbaar verband en leidden daardoor eerder de aandacht af.

Haar gelaat bleef gewoonlijk onbewogen; het bezat een bepaalde uitdrukking, die den ganschen middag of avond stand hield: een verstarring, die onder de oppervlakte nog een weinig bewoog. Dit schiep een afstand tusschen haar en anderen, die zichzelf voortdurend vergrootte en door niemand werd overbrugd. Men was genoodzaakt zich op haar in te stellen, zooals men zich inspant bij helder weer den anderen oever van een groot meer te zien. Dit alles was geen raffinement van Lea, geen pose; het hoorde bij haar. Het was haar charme veraf te zijn, door welken afstand iedere belangstelling haar intensiteit verloor en de aandacht brak. Maar zij was niet nevelig. Integendeel. Achter haar vaak conventioneele gesprekken, uit een dood punt geboren, achter haar trage stem en indolentie verschool zich een ongemeene kracht: een spanning, vibreerend op enkele gevoelige punten. Dit uitte zich voor den toeschouwer soms in kleurenspeel en in het van maat veranderend rythme van sommige bewegingen. Inderdaad scheen Lea van kleur te veranderen. Men kon haar vereenzelvigen met lichtof donkerbruin, met grijs of lichtgeel. In het rythme van haar bewegingen ontdekte men den korten, fellen hamerslag op het

hoefijzer of den langen mokerslag op het steenhouweel. Maar zoowel in de kleuren als in het geklop lag kracht verscholen: dynamisch en gevaarlijk als zij tot uitbarsting kwam. Pareau voelde zich aangetrokken door de bekoring, ontstaan uit de wijze waarop Lea zich op grooten afstand van iedereen bewoog en hij had respect voor de kracht, waarover zij beschikte en die zeker niet vrouwelijk was. Ja, hij herinnerde zich, dat hij in haar nabijheid soms bang was geweest; hij schaamde zich hiervoor, maar het verklaarde veel. Werkelijk, ook anderen boezemde zij vrees in, hoewel zij nooit haar beheersching verloor, nooit in een heftig dispuut verviel en haar meening zei, nooit partij koos. Zij zou dit alles echter *kunnen* doen. De angst voor het gevaar dat men onder de oogen kan zien, valt te overwinnen, tegen een onzichtbare bedreiging is men weerloos. Wij vreezen, wat ons in den slaap, in de duisternis of achter onzen rug overvallen zal. Niemand vermocht te bepalen waarom en wanneer Lea's gevoelige punten werden gekwetst. Haar ontstemming: de krachtbron, kon ieder oogenblik door een willekeurig woord of gebaar optreden. De angst, die men voor haar gevoelde, sproot voort uit de onzekerheid over haar reacties.

Pareau bewonderde Lea. Welk een combinatie: de bekoring van aantrekkelijke vrouw en de mannelijke wil, te overheersen, op superieure wijze te dreigen, zonder deze dreiging ooit uit te voeren. Het was geen bluff, want Pareau herinnerde zich, dat hij nooit aan de mogelijkheid van een uitbarsting had getwijfeld.

Zou ook Maarten bang voor haar zijn geweest? Pareau herinnerde zich diens glimlach en op welk een onbezorgde wijze hij hem over den zonbeschenen weg naar het strand had zien lopen. Maarten moest ongetwijfeld de ontladingen kennen. Pareau dacht aan Lea's star gezicht, aan den fluittoon in haar stem. Deze uitbarstingen, die hij altijd bij het gegin was ontvlucht en hem iedermaal hadden verschrikt, doken nu weer op: enorme spanningen, te hevig om volledig uitweg te vinden, dierlijk-sterk. Stormen, waarvoor geen boom, geen struik blijft staan en die een kale vlakte achterlaten, met enkele platgedrukte bloemen die zich moeizaam weer oprichten.

Waar lag dit krachtcentrum, dat voor een vrouw onnatuurlijk sterk was? Waardoor ontstond het, werd het gevoed, brak het uit? Pareau waande zich eensklaps omringd door een veelvoud van het starre gelaat, dat

hij vreesde, omdat er de dreiging in verborgen lag van de laatste gewelddaad waarin niets wordt gespaard.

De sleutel tot deze vragen bij Maarten te zoeken verwierp Pareau; in dit stadium beschouwde hij hem nog niet als een waardig tegenspeler van zijn vrouw.

In zijn geheugen waren slechts fragmenten van kleinigheden bewaard gebleven, die Lea van een passieve, in haar burcht wachtende vrouw, veranderden in eene die dreigde met het felste verzet.

Ridicule oorzaken, die hij niet als zoodanig aanvaarden kon. Hier moesten andere invloeden gelden, die hij niet kende; wellicht hadden zij op Maarten betrekking.

Hij dacht aan haar talent: een groot talent, waarin een voorname levensstijl tot uitdrukking kwam. Daar Lea al sinds jaren niet meer werkte was het opgelost en als 't ware samengeperst in wolken boven haar burcht. Talent is scheppend vermogen: een krachtbron. Lea miste de ongedurige, gespannen noodzaak aan het werk te gaan. Pareau herkende de vonk die deze explosieve bron tot leven wekte: haat. Een trage verbittering tegen het lot, dat het talent volmaaktheid had onthouden, tegen zichzelf,

omdat zij zich hierin verried, een aanklacht tegen de onrechtvaardigheid van mislukking buiten eigen schuld.

Nu dook Maarten uit de schaduw naar voren; hij had een verbeterd gezicht; zoo had Pareau hem nog niet gezien. Maar nog altijd was Pareau bekoord en gefascineerd door Lea. Maarten trad in haar schaduw terug.

Wat waren in 's hemelsnaam de oorzaken van hun conflict? Deze vraag werd hem een kwelling, want hij wist reeds, dat de schuldvraag nooit te beantwoorden zou zijn, dat men met een vrouw als deze geen medelijden heeft en haar niet veroordeelt, en hij huiverde voor de wreede consequenties waarvan een mensch afhankelijk is. De bron was het verwaarloosd scheppend vermogen; de vonk was de haat; wat waren Lea's gevoelige punten en wanneer trad hiertusschen spanning op? Een redelooze gevoeligheid moest het zijn, die zich uitte in verzet.

Ja, zij voelde zich altijd in zichzelf gekwetst en wantrouwde de menschen. Waarom?

‘Je beledigt mij,’ had hij haar tegen Maarten hooren zeggen.

‘Ik ben je huishoudster niet! Je jaagt je eigen vermaak na. Je moet alleen zijn, altijd maar alleen. Denk je, dat ik geen eergevoel heb?’

Ieder ander prefereer je boven mij. Tegen ieder ander ben je charmant, voorkomend, hulpvaardig. Alleen mijn aanwezigheid schijn je niet te kunnen verdragen. Ik ben toch anders dan een van die sentimenteele vrouwen die verliefd op je zijn! Zij zullen wel weten hoe slecht je het bij mij hebt!

‘Inderdaad ontvlucht ik jou,’ had Maarten geantwoord. ‘Zij accepteren mij tenminste zoals ik ben, inclusief de vele slechte eigenschappen die jij mij toedicht en die zij mij niet verwijten.’

Tijdens Lea's hiernavolgende beschrijving van Maarten's karakterfouten, die oogenblikkelijk in een scheldpartij ontaardde, had Pareau het huis verlaten.

Het kind! Waarom had hij nog niet aan het kind gedacht of aan Maarten gevraagd waar het was. Bij Lea? Waarschijnlijk niet. Het leek zooveel op Maarten, dat men den vader niet denken kon zonder zijn zoon. Zijn gedachten hielden zich nu bezig met dezen jongen, achter wien de ouders verdwenen. Hij was, zeven jaar oud, groot en slank; hij droeg het zonlicht in zijn roodblond haar en den hemel in het blauw van zijn oogen. Hij was recht: de houding van Lea, beweeglijk en weetgierig. Een kind, dat met de wolken en

den wind, de zon en den regen leefde, de menschen niet vreesde maar ontliiep en, wonend in een eigen domein, zich naïef handhaafde tegenover de wereld. In zijn prille jeugd was het onhandelbaar; het bezat toen een onbreekbaren wil, dien het op zichzelf richtte: een egocentrie, waarin alles werd opgeslokt. Met uiterste voorzichtigheid werd hij langzamerhand in de gemeenschap ingeschakeld en hoewel hij niet geheel de teruggetrokkenheid verloor, waardoor hij eenmaal de ouderen de baas was, hij deed nu mee aan het spel der grooten en kleinen en voelde zich thuis in het dagelijksche leven van huis, school en buitenlucht. Heel jong had hij dezelfde kracht gehad als Lea: evenmin te onderdrukken of aan te wenden. Hierop braken al haar pogingen het kind te benaderen. Zij had het lief als iets, dat wij niet kunnen bereiken, maar moeten bezitten willen wij niet verloren gaan. Een kwellend gevoel van machteloosheid beheerschte haar; op den eenigen weg waarlangs dit kind te benaderen was stond zijzelf als barricade. Hij ontvluchtte en verweerde zich tegen de dreiging die in de onzekerheid van haar optreden verborgen lag. Hij was onbevangen, maar gereserveerd als zij hem aanhaalde en hij was star in zijn verzet als zij

den weerstand van den jongen niet verdragen kon en partij werd. Hij was niet de erfgenaam van Maarten's doorzettingsvermogen, maar van Lea's krachtbron. Er was geen sprake van een innige, slaafsche band tusschen den jongen en haar; van zijn kant echter van een welbewust gerichte genegenheid, waarin hij zich voortdurend verdedigde tegen haar onbeheerechtheid; van haar kant van een vertwijfelde liefde, omdat zij dit kind, dat reeds alleen stond, niet bereiken kon en nooit de lichamelijke genegenheid ondervond, die in het geronnen bloed der geboorte haar ontstaan vindt. De vrouw draagt haar kind als een onvolgroeid schepsel tot aan zijn dood: de jongen verstoort deze illusie. Vroeger had hij haar wanhopig gemaakt. Toen hij, eenmaal uit de duisternis van zichzelf getreden, de wereld ontdekte, besepte zij aan hem te hebben getwijfeld en hem daardoor te hebben verspeeld. Een nieuw verraad van zichzelf. Lea was niet halsstarrig. Integendeel. Zij zou dit alles willen veranderen. Zij vermocht het niet. Zij werd geremd door het verdriet, dat zich omzette in gekwetstheid, en door den drang van den kunstenaar, zich te bevestigen, al is het aan zijn dood.

Maar hiermede was nog niet verklaard waaròm

zij door alles in zichzelf werd gekwetst. Lea was geen zwakke vrouw; zij kon zich niet neerleggen bij een miskening of bij wat zij als onrechtvaardig beschouwde. Werd zij miskend? Hij herinnerde zich den aanvang van enkele woordenwisselingen tusschen Maarten en haar. Lea had zich verontwaardigd getoond, en gebruikte middelen waartoe hij haar niet in staat had geacht. Zelfs haar uiterlijk veranderde daardoor: de loomheid week voor gejaagdheid, die zich in nadrukkelijke, schokkende bewegingen uitte. Zij werd zwaarder, de vloer trilde onder haar voetstappen en het huis beefde van de spanning waaronder het dreigde te bezwijken. Deuren en vensters klapten toe; het stemgeluid van Maarten steeg tot een geschreeuw, dat geen zin meer had en werd gevolgd door een snerpend antwoord van Lea. Zulk een kunstmatig opgevoerde opwindning moest wel eindigen in een uitbarsting, waarin zoowel de meubels gevaar liepen als het leven. Lea was ijzersterk, zij week niet; zij week nooit. Deze vrouw stond pal en kende geen compromis.

‘Je hebt geen fatsoen in je lichaam, je bent een leugenaar, je bent niet in staat van iets of iemand te houden, behalve van jezelf.

Je weet niet wat liefde is,' had zij Maarten toegevoegd. Beledigingen, die zij in ieder meeningsverschil herhaalde en onbarmhartig met voorvallen uit het verleden, die Maarten reeds lang vergeten was, poogde te staven. 'Je weet niet wat je zegt,' verdedigde Maarten zich hierop. 'Ik heb vele fouten, maar er moet toch iets goeds aan mij zijn. Dergelijke dingen zegt men niet, ook niet in woede. Ook al verzet ik mij tegen je oordeel, ik woon met je onder een dak, ik kan je niet altijd ontvluchten. Woorden als deze werken als langzaam vergif; men wordt er door ondermijnd, op den duur gaat men er in onder.' Uren argumenteerde hij op deze wijze, tot ook hem de woede overmeesterde en hij zich verdedigde met beschuldigingen.

Pareau voelde nu denzelfden angst in zich opkomen, die hem ook vroeger wel eens voor haar had bekropen. Dat stemde hem wrevelig en hij kreeg warempel de aanvechting zich met brute kracht hiertegen te verzetten. Een belachelijke houding in zijn huis, in dit dorp, op zoo grooten afstand van haar.

Pareau's onderzoekingstocht liep dood. Lea verscheen hem als een vrouw die, gekweld door miskennis en altijd in zichzelf gekwetst, zich op redelooze wijze hiertegen verzet.

Zij zou niet schromen zwakke plekken aan te tasten of een laatsten band te vernielen; zij zou zich eerder geraffineerd of bruuft verdedigen dan te wijken voor het gelijk van den ander. Voor deze uitbarstingen moest zij over een parate vitaliteit beschikken en Pareau geloofde, dat de scheppende kracht van het talent zich had omgevormd in een blinden wil, die alleen optrad en functioneerde in het verzet. In den loop der jaren was hierdoor zelfs het tempo van haar bewegingen langzamer geworden. Een moloch, die alle beschikbare kracht opeischte en oppotte, om die tijdens de uitbarsting te loozen.

Maarten maakte zich los uit Lea's schaduw. Het was niet mogelijk een van beiden te leeren kennen, wanneer men de verhouding waarin zij tot elkaar stonden buiten beschouwing liet en niet begreep welke weerstanden zij in elkaar opriepen. Want Maarten verzette zich even fel tegen Lea als omgekeerd.

Pareau onderdrukte den wensch hem te gaan opzoeken. Dat scheen hem unfair toe tegenover Lea, die nu eenmaal haar persoonlijke invloed niet kon laten gelden. Bovendien was hij huiverig voor een ontmoeting met Maarten, omdat hun vriendschap, naarmate hij zich met Lea bezig hield, nog meer

was verbleekt. De ontmoeting voor de Bar had hem teleurgesteld; de volgende zou wellicht een breuk tengevolge hebben, zoolang het hem niet was gelukt den nieuwen Maarten in de oude vriendschap onder te brengen. Pareau had vroeger nauwen omgang met hem gehad; gewoonlijk sprak hij hem zonder Lea: een levensgezellin die naast hem stond, hem op haar manier kende, maar in hun vriendschap geen plaats innam. Nu zag hij Maarten *tegenover* zijn vrouw en dit wijzigde het aspect van hun vriendschap. Toch had zijn gepeins over Lea hem dichter tot Maarten gebracht; er ontstond een onaangenaam soort sympathie: de saamhoorigheid.

Maarten was een nog tamelijk jong, bekend architect, die bovendien een drietal dichtbundels had gepubliceerd, welke door enkele agressieve critici werden geprezen, maar waarover Pareau zich geen oordeel had gevormd. Hij behoorde tot een groep moderne architecten, tusschen wie hij op den achtergrond bleef, doch ontzag zich niet door artikelen in vaktijdschriften vijanden te maken onder oudere collega's en cliënten, dank zij de maatstaven die hij aanlegde en naar welke hij wenschte te worden beoordeeld. Pareau ergerde zich aan Maarten's oordeel, diens non-

chalance aangaande succes, fatsoen of verplichtingen en zijn belangstelling voor de literatuur. Hij ergerde zich eveneens aan zijn zorgeloosheid aangaande zijn financiën, - in dezen tijd van het jaar had hij het toch te druk voor een vacantiereis, - aan zijn behaagziek gepraat met vele vriendinnen, het mengelmoes van cynisme en kinderlijke goedgeeloovigheid in zijn oordeel, maar vooral aan de veranderlijkheid van zijn stemmingen. Hij raasde als iemand hem had laten wachten, lachte hinderlijk over de ethische-kunstbezweerders en speelde, als was hij even oud als zijn zoon, met dezen met knikkers in de straatgoot. Zijn verhalen waren slechts voor een gedeelte betrouwbaar; want de fantasie speelde hem herhaaldelijk parten; hij loog om bestwil, uit eigenbelang of omdat hij eenvoudig niet meer wist hoe de zaak zich had toegedragen. Hij wendde voor bijzonder op zichzelf gesteld te zijn en was bereid een ieder, die hem terzijde streefde of te na kwam, te attaqueeren. Wanneer men hem eenmaal had aanvaard op het niveau dat hij voor zichzelf opeischte, bemerkte men, dat hij alle pedanterie miste. Hij moest bezeten zijn door den angst te laag te worden getaxeerd en door den hartstochtelijken wensch zijn levens-

stijl te handhaven; uit zijn hooghartigheid en cynisme klonk de bereidheid, om zich ook te verdedigen als het totaal overbodig was. Zelfs tegenover zijn goede vrienden kwam nog wel eens de oude neiging boven uit te barsten om tegenstand te vernietigen en hij was nog altijd in staat, ook door een kleinigheid, een vriend totaal uit zijn leven te bannen.

Maarten gebruikte echter andere middelen dan Lea. Het ging hem er niet om den *tegenstander* te vernietigen, maar den *tegenstand*. Uiteindelijk wenschte hij te worden aanvaard zooals hij was, ook al geschiedde dat via het duel. Hij beschouwde het als een natuurlijk recht dat men hem waardeerde, dat men gewoonlijk deed wat hij wilde of zich bij hem achter stelde. Hierin miste hij gevoel voor proportie: vrienden kon hij niets weigeren, en vaak ook niet aan mensen die hij eenmaal had ontmoet, maar in wie hij belang stelde. Ook hierin miste hij alle gevoel voor maat. Nieuwe kennissen vereerde of verachtte hij. Tegenover vrouwen gedroeg hij zich in dat geval als een opgewonden minnaar, die dank zij de extase blind is voor feilen. Ja, het lag meestal geheel aan hemzelf, aan een toevalligheid waardoor zijn stemming werd beïnvloed, hoe zijn houding tegenover een

vrouw zou zijn. Hierin verschilde Maarten van Lea. Zij was uiterst voorzichtig in de keuze van vrienden en kennissen, die zij bovendien nooit geheel benaderde of in haar eigen leven toeliet. Zij was geladen met een vooropgezet wantrouwen, dat door niemand overwonnen werd. Maarten werd vaak kinderlijk verheugd om niets. Eenvoudig omdat hij leefde waarschijnlijk, want Pareau had een reden hiervoor nooit kunnen ontdekken. Het moest een naïeve levensvreugde zijn, waarin het cynisme verloren ging en plaats maakte voor het sentiment; stemmingen die onverwacht in hun tegendeel konden omslaan. Ook Maarten deed geen concessies aan wat hij als rechtvaardig beschouwde. Hij was echter niet haatdragend en het kwam niet in hem op een ander bewust te kwetsen of te kleineeren. Zijn impulsiviteit in de vriendschap bezorgde hem echter ook vele teleurstellingen, die hij wel aan zichzelf weet, maar op de anderen verhaalde. Zoo gebeurde het wel eens, dat hij schamper over iemand sprak die afwezig was. Hiermede bevrijdde hij zich van hem: een mogelijkheid om zijn meening te herzien en de juiste houding te vinden. Verachting toonde hij onomwonden; deze werd echter met zoo weinig woorden ge-

formuleerd, dat daardoor de venijnigheid eraan ontbrak; zij was derhalve ook voor het slachtoffer ongevaarlijk. Eerder deed hij met zulke uitspraken zichzelf schade, want de toehoorders misten de bewijsvoering en sommigen begrepen niet, dat de veroordeeling op dit niveau een gevoelsoordeel is, waarin de geheele geestelijke habitus zich uitspreekt, en vonden haar voorbarig en arrogant. Evenals Lea bezat Maarten een levendig wantrouwen; niet tegen de menschen als medeschepselen, maar tegen hun woorden, instellingen, belijdenissen. Naast dit wantrouwen leefde echter een kinderlijk geloof in God, zichzelf, de menschen en het leven. Langzamerhand begreep Pareau, met welke wapens de strijd tusschen Lea en Maarten werd gevoerd.

Zij viel hem aan dank zij haar gekwetstheid, hij verdedigde zijn geloof in zichzelf en sommige waarden. Lea handhaafde zich door te pogen hem te treffen in zijn persoonlijkheid, Maarten door haar tegenstand te willen overwinnen. Voor beiden was het echter niet mogelijk een oplossing te vinden in het compromis. Hier botsten twee karakters, die in het gevecht niets met elkaar gemeen hadden en elkander dus derhalve niet benaderen konden; dat was

uitsluitend in vreedzamen omgang mogelijk. Maarten achtte Lea hoog terwille van haar niveau; Lea was het niet meer mogelijk hem te erkennen, dank zij haar gekwetstheid; zij was gevangen in haar wantrouwen en afwijzend oordeel. Hieruit ontstond de spanning, die beiden als tegenstanders tegenover elkaar bracht.

Maarten's naïeveteit was de oorzaak, dat hij Lea miskende. Zij kon het niet verdragen, dat hij zich, door een impuls gedreven, tegenover anderen als de minnaar gedroeg. Zij betrapte hem op tijdelijke vervalschingen van zijn oordeel, zij was machteloos tegen zijn te groot vertrouwen in anderen, zij maakte mee, dat hij vrienden overboord wierp zoodra zijn genegenheid was uitgeput. Zij betrok deze handelingen op zichzelf en voelde zich vernederd. Over het kind redetwisten zij niet, maar als haar opgekropt verzet tot uiting kwam, beschouwde zij Maarten en den jongen als vijanden, die samenspannen.

‘Hij lijkt op jou, op de Venters,’ hield zij hem voor. ‘Zie je niet hoe hij me plaagt? Hij schopt tegen zijn stoel omdat het mij hindert en blijft het doen, omdat hij ziet dat ik me er over opwind. Hij is even star als jij, even hardnekkig, brutaal en egocentrisch. Hij

gehoorzaamt jou alleen, omdat hij bang voor je is; zachtheid en liefde is aan hem niet besteed.'

'Een kind weet niet wat plagen is. Hij handhaaft zich, omdat je hem tekort doet. Een kind heeft regelmaat nodig en verzorging. Behandel en verzorg hem zoals het behoort, en hij gaat voor je door het vuur. Hij trekt geen partij voor mij. Hij zegt niet, dat hij meer van mij houdt dan van jou. Het is gevaarlijk wat je doet. Reeds nu trekt hij zich terug van ons beiden. Dat moet hij wel, want hij krijgt de genegenheid niet, die ieder kind nodig heeft.'

'Waarom bemoei jij je dan niet met hem? Als jij het beter kunt? Hoe waag je het, te zeggen dat ik hem niet liefheb. Jij bemoeit je niet meer dan een uurtje per dag met hem. Je stuurt hem je kamer uit als je werkt. Je behandelt hem even nonchalant als mij.' 'Autoriteit moet hij van mij leren. Een man schenkt zijn kind genegenheid, de liefde komt van de vrouw, Lea.' Ook hierin kwamen zij nooit tot overeenstemming.

Pareau herinnerde zich, dat hun verhouding in den loop der jaren meer en meer gespannen werd. Lea trok zich terug in een loomheid, die haar als een pantser omhulde. Haar

bewegingen verloren alle veerkracht; apathisch verrichtte zij het noodzakelijke werk, toonde nergens belangstelling meer voor. Het kind haalde zij aan als zij behoefte aan zijn genegenheid had, maar liet het glippen, zoodra zijn gedrag het noodig maakte dat zij ingreep. De ergernis die Maarten wakker riep richtte zich bovendien op den jongen, in wien zij den vader zag; deze verborg zich in zijn beroep, leidde alle spanningen zoo lang mogelijk af en ontweek, gevoelig en waakzaam, alle wrijvingspunten die in de gesprekken verborgen lagen. Hun huis stond op een vulkaan, waarin de drie menschen afzonderlijk hun horlepiep dansten en toch wanhopig poogden met elkaar in de maat te blijven. De jongen vond iederen dag in de buitenlucht zijn evenwicht terug en bleef daardoor moedig genoeg zich in huis te handhaven in het spel der ouders, dat hij niet begreep, maar waarvan geen nuance hem ontging. Openlijk koos hij nooit partij.

De vrouw, bedacht op iedere vergissing van Maarten, waardoor zij de gelegenheid zou krijgen haar kracht te spuien, leefde nog slechts voor de gevaarlijke behoefte hem te breken. De man bewoog zich door het huis als liep hij over smalle weggetjes door een moeras.

Hij werd stijf in optreden en houding en bleef voortdurend op zijn hoede. Eens moest zulk een spanning wel breken en het verwonderde Pareau, dat beiden het zoolang hadden uitgehouden. Hij verweet zich, niet te hebben opgemerkt, wat er tusschen beiden voorviel en wat hiervan voor hun de gevolgen waren. In zulk een duel, waarbij het niveau waarop den ander staat slechts eenzijdig wordt gespaard, maar van verachten nog geen sprake is, wordt herhaaldelijk een compromis gesloten, tot er niets meer te verdedigen valt dan de laatste waarden, die geen van beiden kunnen opgeven: Lea haar superioriteit als vrouw, Maarten zijn waardigheid. Pareau beseft nu, hoeveel beiden in de laatste jaren hadden verloren: Lea van haar kracht en geheel haar natuurlijke levensvreugde, Maarten van zijn naïeveteit en geloof. Het duel had beiden gehard, gekweld, verslagen en tenslotte tot verbeten tegenstanders gemaakt, die niemand meer spaarden, ook zichzelf niet.

‘Ik sta buiten je leven,’ verweet Lea hem. ‘Je komt thuis, 's avonds ga je uit of je verdwijnt in je werkkamer. En in den nacht hoor ik je naar je kamer gaan. Je handhaaft ons huwelijk zelfs niet als er gasten zijn. Dat heb

ik je zoo vaak gevraagd. Is dat zoo moeilijk?’ ‘Ik wil je niet beledigen. Ik acht er ons beiden te goed voor, mij, die je zoo'n verachtelijk individu vindt, aan jou op te dringen. Ik wil dat ook niet meer. Het laatste restje zelfrespect zul je me niet ontfutselen. Ik begrijp niet, dat je er nog prijs op stelt, met mij in een huis te wonen.’

‘Waarom denk je, dat ik met je ben getrouwd, Maarten? Je was doodarm en we hebben het eerste jaar van mijn geld geleefd. Onder een huwelijk versta ik wat anders, dan wat jij er nu van maakt. Ja, jij! En jij noemt je een voorstander van het gezin!’

‘Een huwelijk, waarin de een den ander zijn vertrouwen en respect onthoudt, zijn karakter vervalscht tot een caricatuur en hem de noodzakelijke levensruimte niet gunt, is een langzame moord. Uit mijn verzet moest je opmaken, dat ik niet ben zooals je mij afschildert.’

‘Je kunt de waarheid niet hooren. Denk je, dat je mij niets hebt aangedaan? Dat ik zoo'n heerlijk leventje bij je heb?’

En hier rukten beiden de deksel weg van hun pandora-doois.

Uit beider leven was alle gemakkelijkerheid verdwenen: dat deel genoeglijks, dat niet

nader wordt onderzocht, maar wordt aanvaard: ononderbroken hoogspanning houdt geen sterveling uit. Zij waren tegenstanders geworden die niet wijken konden en vochten naar hun aard, zonder een kans op een compromis, zonder een kans op verzoening. Deze conclusie bevredigde Pareau niet. Hij was niet meer omringd door een aantal Leagestalten, evenmin door Maarten, die zich nu definitief uit Lea's schaduw had losgemaakt. Hij vond zijn kamers eng; hier en op het terras ontmoette hij steeds zichzelf en als de zon achter de bergen daalde, schaduwen over het witte dorp bij het strand vielen en nevels over de zee trokken, zoodat de afstanden in elkaar schrompelden, luisterde hij met vreugde naar de mistral, die hem aan den kouden wind en de grauwe zee uit het Noorden denken deed. Hij was ontdaan, zooals Maarten had verondersteld. Niet, omdat aan het gevecht tusschen Lea en zijn vriend een eind was gekomen, maar omdat hij voorheen de hevigheid van hun conflict had onderschat. Hij trok geen partij; tenslotte waardeerde hij hen om dezelfde reden: dank zij hun levensstijl. Hij voelde zich opgelucht door dezen onderzoekingstocht, waardoor hij ervoor was behoed iemand tekort te doen; de uit-

komst bewees dat hij noch Maarten, noch Lea verraden had. Wat zijn de oorzaken van hun conflict? vroeg hij zich af. Deze liggen in hun jeugd. Daarvan weet ik niet genoeg.

Door nieuwsgierigheid gedreven verliet Pareau zijn woning en wandelde langs den grooten weg naar beneden. Hij ging niet op zoek naar Maarten, maar liet het aan het toeval over waar hij hem ontmoeten zou; dat geschiedde dien avond voor de Bar, waar de ander voor de balustrade zijn koffie dronk. Hij keek Pareau aan met denzelfden, flauwen glimlach waarmee hij hem enkele dagen geleden verlaten had, - een verlengstuk als 't ware, dat den tijd overbrugde, - maar hij was niet alleen en Pareau keerde mistroostig naar zijn huis terug. Hij had zich zoo in beiden verdiept, dat iedere onderbreking hierin hem kwelde. Tenslotte kon alleen Maarten hem van zijn onderzoekingstocht bevrijden.

Des avonds zag Pareau, op zijn terras gezeten, de lange gestalte van zijn vriend op de smalle trappen: een schaduwachtig wezen, geboren uit het maanlicht. Hij sprong op, gespannen van verwachting en vreugde; hij wist nu, dat Maarten's glimlach, behalve goedmoedig-spottend, ook veelzeggend was

geweest. Toen hij het weerklinkend geluid van de voetstappen tusschen de hooge muren beluisterde, kalmeerde hij echter. Wat deed het er eigenlijk toe wat Maarten zeggen zou; hun vriendschap bestond nog; dat bewees zijn komst. Zijn onderzoekingstocht was iets afzonderlijks, dat een eigen leven had en zijn eigen, niet meer te stuiten loop volgen moest. Toen de poort in den muur knarsend opendraaide en Maarten op de boogtrap tusschen beide terrassen verscheen, was het Pareau een oogenblik alsof hij zich voelde verstijven en niet meer was dan een attribuut in een gebeuren, dat hem totaal had opgeslokt. Dit gevoel hield niet lang stand; toen werd hij weer bevangen door de vreugde, dat Maarten ook gedurende deze dagen vanaf een afstand met hem verbonden was geweest. Hij wuifde den ander toe, klapte een ligstoel open en haastte zich naar binnen, te opgewonden om een woord te zeggen; hier blies hij het vuur aan en zette water voor de koffie op. Door de open deur zag hij Maarten op het terras staan: een scherp-omlijnde gestalte, die alle schaduwachtigheid verloren had. Dit stelde hem ongemeen gerust en voerde het heele geval tot normale proporties terug. Even later trad hij naar buiten en zette de kopjes naast de stoelen neer.

‘Je schijnt opgelucht te zijn,’ merkte Maarten op. Hij was gaan zitten, de beenen gestrekt, de handen in de broekzakken geduwd. ‘Mijn komst in dit dorp verbaasde je natuurlijk en was waarschijnlijk aanleiding, dat je je anders dan tot nu toe met Lea en mij bezig hield. Iemand als jij wordt altijd te laat nieuwsgierig en komt dan tot de ontdekking, dat hij blind of gemakzuchtig is geweest. Eenmaal op gang word je scherpzinnig. Ik veronderstel dus, dat het heele geval je duidelijk is, tenzij je zoo eerlijk bent te zeggen, dat je er toch niets van weet.’ Hij sprak onverschillig, zooals zijn houding was, en er klonk iets doceerends in zijn stem. ‘Je toonde je zoo teleurgesteld mij niet alleen voor de Bar aan te treffen, dat ik wel moet aannemen, dat je vast bent geloopt en op mij rekent om je nieuwsgierigheid te bevredigen.’

‘Dat kan mij zooveel niet meer schelen,’ begon Pareau, den ander opnieuw inschenkend. ‘Voorloopig doet het me slechts genoegen, dat je me hebt opgezocht.’

‘Dwaasheid. Je bent veel te koppig om tevreden te zijn met wat je hebt vastgesteld, want dat kan niet meer zijn dan de structuur van ons beider karakters. Dat had

je trouwens ook wel eerder kunnen doen.’ ‘In de vriendschap,’ wierp Pareau hem tegen, maar zweeg, omdat Maarten rechtop ging zitten en hem op scherpen toon in de rede viel. ‘Die vriendschap heb jij te baat genomen om onzen allergeoeglijksten omgang niet te verstoren door zoiets gevaarlijks als je duidelijk te maken, wat er tussen Lea en mij gaande was. Merk op, dat ik nog niet eens spreek van partij-kiezen. Ik heb me wel eens afgevraagd, hoelang je je struisvogelpolitiek zou volhouden. Treurig genoeg, dat je eerst opmerkzaam wordt, als je tegen een situatie niet meer bent opgewassen.’ Hij wuifde met een heftig gebaar Pareau's verweer weg.

‘Natuurlijk. Je hebt het excuus dat mijn komst je aandacht opnieuw op ons beiden richtte, nu geladen door zoiets onherroepelijks als de scheiding.’ Hij liet zich weer achterover zinken en lachte zoowaar. Het kostte Pareau moeite niet boosaardig te antwoorden.

‘Ik vraag mij af, wat ons geval jou eigenlijk aangaat, Pareau. Bestaat onze vriendschap nog? Ben je geplaagd door den angst een van ons te zullen verraden? Heb je partij gekozen? In dat geval heb je een vergissing begaan.’

‘Dat is mijn conclusie ook,’ antwoordde Pareau schamper, pijnlijk getroffen door Maarten's miskenning.

Deze keek op; zijn gezicht stond ernstig; er was geen spoor van ironie meer op te bespeuren. De weerstand tusschen beiden was opgeheven.

‘Je hebt het natuurlijk gevonden,’ zei hij. Hij luisterde afwezig, naar de maan en de bergen turend, toen Pareau op drogen toon zijn gedachten weergaf. ‘Het is voor mij de vraag,’ vervolgde deze, ‘of er ooit overeenstemming te bereiken valt, als het doel van beiden zoo verschillend is en het duel niet valt te vermijden. Jij wenschte Lea's tegenstand te breken, zij wilde jou overwinnen. Bovendien zijn jullie te geduchte tegenstanders om niet tot het laatste toe door te gaan en ook zichzelf of den ander op het spel te zetten. Dat zal dan ook wel gebeurd zijn. Ik begrijp heel goed hoe de structuur van jullie gevecht is, maar niet, waarom haar verzet zetelt in gekwetstheid en het jouwe in het handhaven van je waardigheid. Overigens is het een nauw aan het ander verwant.’

‘Meen je, dat mijn oordeel eenige waarde heeft?’ vroeg Maarten. ‘Denk je, dat ik loyaal genoeg ben om niet te vervalschen

wat je slechts van mij te weten kunt komen? Hij onderdrukte echter zijn ironie. ‘Inderdaad kwetsten wij elkaar. Dat wij onze laatste waarden handhaafden, zoals jij het noemt, was niet anders dan een fel verzet tegen den ander, *omdat* deze ons kwetste. Ik haar evengoed als zij mij. Maar een vervalsching mijnerzijds behoef je niet te vreezen, want er is voor mij geen sprake van schuld en derhalve bestaat de behoefte niet de mijne te verkleinen. Onze gevoeligheid wortelt in een tekort, dat in onze jeugd zijn oorsprong vindt.

Na den dood van mijn moeder, ik was toen acht jaar, verschanste mijn vader zich op het laboratorium achter zijn werk, en liet mij verder opgroeien onder de hoede van bekwame huishoudsters, die, voor zoover ik mij kan herinneren, allen een kwaal hadden. Waarschijnlijk is dit bezijden de waarheid, maar het verklaart mijn afkeer van hen. Het geval is te simpel om je de moeilijkheden uit deze jaren te vertellen. Genoeg zij, dat mijn interesse voor de vrouw belemmerd werd door afkeer, er ontstond dus een praedispositie, en dat ik haar wantrouwde in wat van haar te verwachten was. Ik idealiseer haar nog altijd, maar zij vertegenwoordigt voor mij of de minnares, of de moeder. Met an-

dere woorden: de kinderlijke genegenheid ben ik nog niet kwijt en derhalve blijft de vrouw voorloopig nog een hachelijk avontuur. Men weet nooit of men niet plotseling twintig jaar jonger wordt, met alle gevolgen van dien. Natuurlijk brengt ook de combinatie van het verlangen naar liefde en naar de moederlijke genegenheid allerlei complicaties met zich mee. Het tekort uitte zich echter in angst voor een teleurstelling, die later tot angst voor het verraad werd, en een portie voorzichtigheid, die zich later in gesterkt wantrouwen en een afwerende houding omzette. Je zult begrijpen dat de vele vriendinnen, die ik er op na houd, surrogaten zijn, tegenover wie ik mijn afwerende houding evenmin los laat en wier vriendschap ik uitsluitend zoek, omdat zij vrouw zijn. Lea's geval is wat gecompliceerder. Haar opvoeding genoot zij in diverse landen en na hevigen strijd met haar ouders kwam zij reeds heel jong op de muziekacademie in Rome. Na enkele jaren werden haar talent en groote technische begaafdheid uitgebuit door een gewetenloos professor, onder wiens leiding zij veel succes oogstte, maar niet leerde te werken. De gemakzucht die haar eigen is en in den loop der jaren tot gratie werd omgevormd, werkte deze prak-

tijken in de hand. Na diverse verliefdheden, die bij haar geen ernstig karakter aannamen, kwam zij in aanraking met een zeer rijk en veel ouder man, die haar mateloos fêteerde, met een vriendin meetroonde naar een modern kasteeltje in het Zuiden van Frankrijk en haar vier jaar bij zich hield. Daarna verdween hij en liet haar door een vriend naar Engeland brengen, waar in dien tijd haar ouders woonden. Eerst jaren later hoorde ik, dat hij in Amerika gestorven was.

Kort geleden werd mij uit Lea's meening over mij en haar gelijklopende verwijten duidelijk, wat dit voor een man was en welken invloed hij op haar heeft uitgeoefend. De finesses bespaar ik je. Lea verweet mij wat deze man haar had aangedaan, aan welke voorstelling ik, dank zij haar vervalscht beeld van mij en verscherpt verzet, niets meer kon veranderen. Bovendien werd ik door *mijn* tekort gedwongen, mij tegen haar suggestie van mijn inferioriteit te verdedigen, waardoor haar laatste restje respect voor mij verloren ging. Toen ik begreep tot wien zij mij vervalschte, *was er reeds teveel gebeurd* en was de liefde verraden en vermoord. Ruzies, waarin men zich zoover vergeet als wij hebben gedaan, zijn niet alleen onverkwikkelijk, maar

beledigen de menselijke waardigheid. Dat verdraagt de liefde niet. Ons conflict heeft meer vertakkingen dan ik je wil zeggen. Het sleutelprobleem mag ik je echter niet verzwijgen. Wij kwetsten elkaar in ons tekort waardoor, gezien onze karakters, wel een verzet moest ontstaan, dat ons tot verbitterde vijanden maakte. Wat onze verhouding betreft hebben wij allebei verloren, maar er is iets, dat mij ervoor heeft behoed de laatste jaren als een verschrikking te beschouwen, mijzelf op te geven en bijvoorbeeld in het Vreemdelingenlegioen te gaan: haar levensstijl, haar niveau kan ik tegen iedereen verdedigen. Zij is tenminste een tegenstandster van formaat.'

Hij lachte weer: dienzelfden, flauwen glimlach, die Pareau had geprikkeld, teleurgesteld en waarin hij de reeds verloren gewaande vriendschap had teruggevonden. Op den bergkam vonkte het maanlicht en het was zoo stil, dat men tusschen de steenen schuifelende dieren kon hooren.

Maarten stond op. 'Er wordt vanavond gepokerd,' zei hij. Na een luchtig groetend gebaar slenterde hij weg. Op de trap tusschen de terrassen stond hij stil; daar groette hij nog eens en het scheen Pareau toe, alsof het

dorp, de zee en de bergen slechts bestonden bij de gratie van dat gebaar. Daarna verdween hij: een schaduw in den donkeren hof.

Oct. 1938.